

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

*Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки, підприємництва та туризму*

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

Владислав ХРАПКО

УДК 338.483.12 (477.83)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

242 «Туризм»

Подається на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.С. Храпко

Керівник роботи
Анна ШЕСТАКОВА
к. екон. наук, доцент

Житомир – 2025

Висновок кафедри економіки, підприємництва та туризму: за результатами попереднього захисту

Протокол засідання кафедри економіки, підприємництва та туризму _____

№ _____ від «_____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри економіки, підприємництва та туризму

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(ім'я та прізвище)

«_____» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)
(ім'я та прізвище)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Храпко В.С. Історико-культурні ресурси як об'єкт розвитку туризму. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 242 «Туризм». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

В кваліфікаційній роботі досліджено теоретичну сутність історико-культурних ресурсів як об'єкту розвитку туризму, розглянуто теоретичну сутність історико-культурних ресурсів та підходи до їх класифікації. Встановлено що історико-культурна спадщина є ядром та основою історико-культурних ресурсів. Проведено діагностику сучасного стану культурно-історичної спадщини міста Житомир. Проаналізовано рівень розвитку культурно-історичного туризму в місті Житомир, зокрема вулиці Михайлівської. Здійснено оцінку історико-культурного потенціалу м. Житомир в інтересах розвитку туризму, за результатами якого встановлено, що місто має середній рівень історико-культурного потенціалу. Проведений аналіз покладено в основу стратегії розвитку історико-культурної спадщини міста Житомир, зокрема реалізації Арт-проекту «Слідами минулого», який передбачає встановлення світлових проєкцій на історичних об'єктах і спрямований на додаткове залучення туристів. Ключові слова: історико-культурні ресурси, історико-культурна спадщина, туристичний маршрут, історико-культурний потенціал, фестиваль, арт-проект.

SUMMARY

Khrapko V.S. Historical and cultural resources as an object of tourism development.- Qualification work on manuscript rights. Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 242 "Tourism". – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work explores the theoretical essence of historical and cultural resources as an object of tourism development, examines the theoretical essence of historical and cultural resources and approaches to their classification. It is established that historical and cultural heritage is the core and basis of historical and cultural resources. Diagnostics of the current state of the cultural and historical heritage of the city of Zhytomyr is carried out. The level of development of cultural and historical tourism in the city of Zhytomyr, in particular Mykhailivska Street, is analyzed. The historical and cultural potential of the city is assessed. Zhytomyr in the interests of tourism development, the results of which established that the city has an average level of historical and cultural potential. The analysis was used as the basis for the strategy for developing the historical and cultural heritage of the city of Zhytomyr, in particular the implementation of the Art Project "Following the Past", which involves the installation of light projections on historical sites and is aimed at additional attraction of tourists. Keywords: historical and cultural resources, historical and cultural heritage, tourist route, historical and cultural potential, festival, art project.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОБ'ЄКТУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ МІСТА ЖИТОМИР.....	16
2.1. Сучасний стан культурно-історичної спадщини міста Житомир.....	16
2.2. Аналіз розвитку культурно-історичного туризму в місті Житомир.....	23
2.3. Оцінка історико-культурного потенціалу м. Житомир в інтересах розвитку туризму і рекреації.....	30
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ МІСТА ЖИТОМИР.....	35
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. Історико-культурна спадщина є основою культури суспільства, її фундаментом і, що особливо важливо, несе в собі пам'ять предків. Це важливий інформаційний потенціал, закарбований у матеріальних і духовних цінностях, який необхідний суспільству для подальшого розвитку.

Спадщина впливає на багато сфер життя суспільства, але найбільш помітно це проявляється в туризмі. Адже саме туризм допомагає побачити, ознайомитися й оцінити історико-культурні пам'ятки та унікальні природні об'єкти, що сприяє духовному збагаченню людини, розширенню світогляду та її самовдосконаленню.

Актуальність теми даної кваліфікаційної роботи зумовлена, з одного боку, зростаючим, на думку фахівців, інтересом до вивчення історико-культурної спадщини територій суб'єктів нашої країни, зокрема Житомирської області, а з іншого боку – її практичною важливістю для розвитку туризму. Сьогодні, як ніколи, важливо формувати сучасний туристичний імідж територій, що володіють усіма засобами для організації внутрішнього й в'їзного туризму та надання широкого спектра різноманітних туристичних можливостей.

Засади історико-культурного туризму цікавлять науковців вже досить тривалий період часу, саме тому на сьогоднішній день накопичилася ціла низка праць, присвячених питанням історико-культурних ресурсів як об'єкту розвитку туризму, серед яких варто виділити дослідження таких науковців, як: Бір'ова О.І. [1], Божко Н.М. [3], Вербицька П. [5-6], Ганський В.О. [9]. Головка А.А. [10], Дорофєєва Х.М. [13], Каднічанський Д.А., Маковей О. [20], Мальська М., Біла Т. [27], Скутар Т. [39], Тарангул Л.М., Чернікова І.В., Дрогомилецька Л.Р. [41] та інших. Незважаючи на велике коло дослідників та досліджень, які проведено у площині історико-культурної спадщини та історико-культурного туризму всі вони більшою мірою носять або загальних характер, або спрямовані на дослідження південних або західних регіонів України, тому наразі додаткового розгляду потребують питання оцінювання рівня розвитку історико-культурних ресурсів міста Житомир.

Метою дослідження виступають теоретичні та методичні засади управління історико-культурними ресурсами як об'єктом розвитку туризму Житомирської області, а також обґрунтування шляхів покращення даного процесу.

Поставлена мета обумовила вирішення наступних **завдань**:

- дослідити теоретичну сутність історико-культурних ресурсів як об'єкту розвитку туризму;
- визначити сучасний стан культурно-історичної спадщини міста Житомир;
- проаналізувати рівень розвитку культурно-історичного туризму в місті Житомир;
- оцінити історико-культурний потенціал м. Житомир в інтересах розвитку туризму і рекреації;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності використання культурно-історичної спадщини міста Житомир.

Об'єктом дослідження виступають історико-культурні ресурси Житомирської області. **Предметом дослідження** – теоретичні, методичні та практичні засади управління історико-культурними ресурсами як об'єктом розвитку туризму Житомирської області.

Методи дослідження. У ході дослідження питань історико-культурних ресурсів як об'єкту розвитку туризму було використані методи системного аналізу, статистичного опрацювання даних, соціологічного підходу та порівняльного аналізу. Також застосовано візуалізацію результатів у вигляді таблиць та рисунків. Поєднання цих інструментів дозволило забезпечити комплексне вивчення обраної теми, що в свою чергу, сприяло формуванню обґрунтованих і достовірних висновків щодо ролі культурних ресурсів у розширенні туристичного потенціалу регіонів.

Інформаційну базу дослідження склали праці вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків питань історико-культурних ресурсів, опубліковані у фахових наукових виданнях та тези міжнародних та науково-практичних конференцій; офіційні інструктивно-методичні матеріали; дані Державної служби статистики країни та Житомирської області; інші дані інтернет-джерел.

Перелік публікацій автора за темою дослідження.

1. Храпко В.С., Валінкевич Н.В. Питання використання об'єктів історико-культурної спадщини з темою туризму. Євроінтеграційні процеси в готельно-оресторанному та туристичному бізнесі України: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції (12 березня 2025р.). Київ: НУБІВ України С. 112-114.

2. Дехтярчук Г.О., Храпко В.С. Теоретико-категоріальний апарат транснаціоналізації підприємництва в туристському бізнесі. Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 10-11 квітня 2024 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2024. С. 14-17.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні стратегії розвитку історико-культурної спадщини міста Житомир, зокрема реалізації Арт-проекту «Слідами минулого», який передбачає встановлення світлових проєкцій на історичних об'єктах, що розповідатимуть історію Житомира через візуальні образи: від часів Київської Русі (Замкова гора) до космічної ери (музей Корольова), з акцентом на релігійну спадщину (Собор), і спрямований на підвищення туристичного потоку в місто.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, та загальні висновки. Список використаних джерел нараховує 46 найменувань. Основний зміст роботи викладено на 53 сторінках комп'ютерного тексту, містить 1 таблиць і 7 рисунків, 10 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОБ'ЄКТУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Розглядаючи історико-культурні ресурси, необхідно враховувати, що кожен об'єкт історико-культурної спадщини, створений у певну епоху, має конкретно-історичний характер, і при цьому жоден автор матеріальних чи духовних цінностей не може претендувати на те, щоб його творчість вважалася винятковою в очах нащадків, незалежно від її значущості. Таким чином, історико-культурні ресурси стають цінними лише тоді, коли вони переживаються, взаємопов'язані та передаються через інтерпретації в різних поколіннях.

Іншими словами, історико-культурні ресурси, враховуючи їхній історичний характер, слід вивчати та усвідомлювати, що вони містять у собі потужний потенціал для досягнення цілей сучасного покоління. За тисячоліття людство створило безліч споруд, скульптур, предметів побуту, ритуалів і традицій. Культура залишила свій слід в історії у вигляді одягу, творів мистецтва, літератури – усього того, що в сукупності можна визначити як культурну спадщину [9].

В Додатку А представлено визначення поняття історико-культурні ресурси. Узагальнюючи дані якого можна представити узагальнення розуміння даного терміну. Історико-культурні ресурси – це матеріальні та нематеріальні об'єкти і явища, що мають історичну, мистецьку, наукову або символічну цінність для суспільства. Вони відображають культурну ідентичність нації, слугують основою для освіти, туризму, збереження спадщини та формування національної свідомості. Ці ресурси охоплюють як архітектурні та археологічні пам'ятки, так і традиції, обряди, мову й інші духовні елементи.

В науковій літературі досить часто зустрічається поняття культурно-історична спадщина, яке деякими науковцями ототожнюється із розумінням поняттям історико-культурних ресурсів. Проте, дослідивши дане поняття більш детально, ми дійшли висновків, що історико-культурна спадщина є ядром та основою історико-культурних ресурсів. Тобто, вона охоплює найцінніші об'єкти, які мають визнану історичну,

культурну, наукову або естетичну цінність і передаються з покоління в покоління як надбання нації. До неї належать пам'ятки археології, історії, архітектури, містобудування, мистецтва, а також природні та антропогенні об'єкти, пов'язані з історичними подіями чи постатями. В той час, коли історико-культурні ресурси, включають не лише спадщину, а й потенційно цінні об'єкти та території, що можуть бути використані у сфері культури, освіти, туризму, наукових досліджень. Таким чином, історико-культурна спадщина – це ціннісне ядро, а історико-культурні ресурси – функціональне середовище, яке забезпечує збереження, використання і розвиток цієї спадщини [1; 3; 5; 10]. Історико-культурну спадщину можна класифікувати наступним чином, табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до класифікації культурно-історичних ресурсів

Класифікаційна ознака	Вид
Природні пам'ятки	- геологічні та геоморфологічні (відслонення порід, окремі валуни, форми рельєфу тощо), - гідрологічні та гідрогеологічні (річки, озера, джерела, мінеральні води), - ботанічні (лісові масиви, окремі дерева), - ландшафтні (лісові й болотні урочища).
Пам'ятки культурно-природної спадщини	- штучні форми рельєфу (кургани, вали, насипи, ями тощо), - штучні водойми та насадження, - акліматизовані види тварин і їх місця існування, - ґрунти.
Історичні населені пункти	- населені пункти, що зберегли історичне середовище, зв'язок із природою, планувальну структуру, є носіями історичної, естетичної та символічної цінності, містять великий обсяг історичної та культурної інформації.
Архітектурні пам'ятки	- культові споруди, - пам'ятки військової та цивільної архітектури, - малі архітектурні форми.
Історичні пам'ятки або пам'ятні місця	- об'єкти, пов'язані з історичними подіями, життям видатних діячів, представників літератури, мистецтва.

Джерело: складено автором на основі [9; 14; 27; 29]

До видів об'єктів історико-культурної спадщини відносять [5; 14; 43]:

- археологічні ресурси – городища, кургани, залишки давніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильників, культові місця та споруди, мегаліти, наскельні зображення, ділянки історико-культурного шару, місця давніх битв, залишки життєдіяльності первісних та стародавніх народів;

- історичні – будинки, споруди, їхні комплекси (ансамблі), окремі поховання й некрополі, видатні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, життям і діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

- пам'ятки монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва як окремі об'єкти, так і пов'язані з архітектурою чи іншими пам'ятками, або цілі художні ансамблі;

- архітектурно-містобудівні об'єкти – історичні центри, вулиці, квартали, площі, архітектурні ансамблі, залишки старих планувань і забудов, окремі архітектурні споруди, а також об'єкти, пов'язані з монументальним, декоративним і образотворчим мистецтвом.

- об'єкти садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

- ландшафтні ресурси – природні території, що мають історичну цінність.

Видів об'єктів історико-культурної спадщини узагальнено на рис. 1.1.

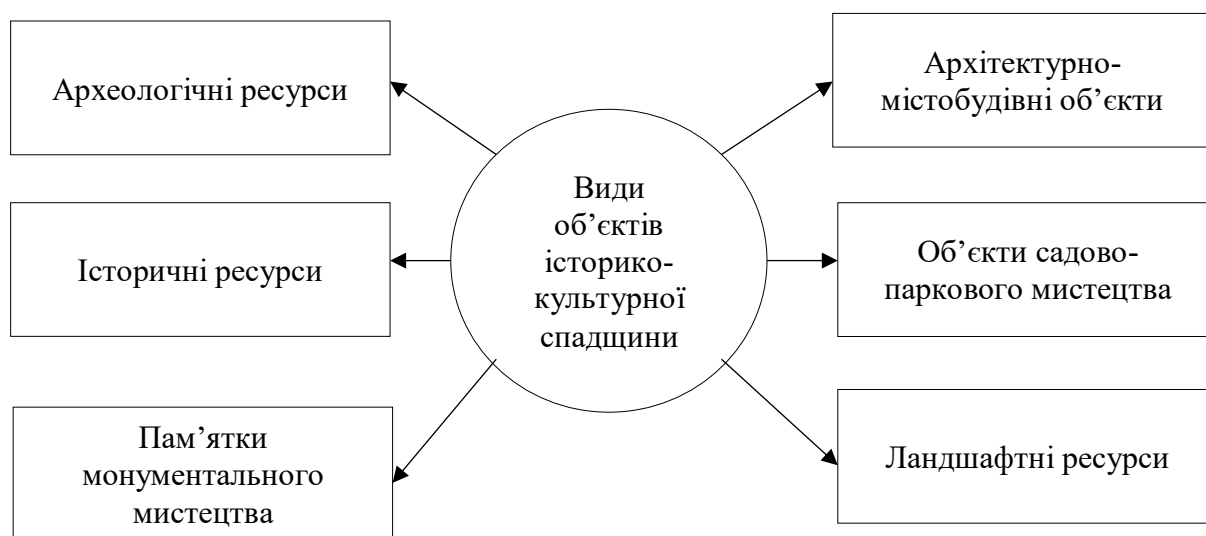


Рис. 1.1. Види об'єктів історико-культурної спадщини

Джерело: складено автором на основі [3; 5; 14; 29]

Безсумнівно, спадщина є частиною національного багатства держави, що дісталася людству від минулих епох, значущість якої визнана поколіннями. Її роль неоціненна у розвитку культури, освіти й є провідною у визначенні національної самобутності країни загалом та її окремих регіонів. Пам'ятки природи, історії та культури роблять суттєвий внесок у сталий розвиток країни в цілому, що й визначає

відповідальність держави за збереження своєї спадщини та її передачу наступним поколінням [10].

В Україні питання історико-культурної спадщини регулюються кількома основними законодавчими актами. Найголовнішим є Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року № 1805-III, яким визначено правові, організаційні, фінансові та соціальні основи охорони культурної спадщини, включаючи пам'ятки історії, культури, археології, архітектури тощо. Крім того, до регулювання цієї сфери залучені наступні нормативно-правові акти: Конституція України, зокрема Ст. 54, що гарантує збереження історичної та культурної спадщини; Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР, яким здійснюється регулювання діяльності музеїв, які зберігають об'єкти культурної спадщини; Закон України «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 року № 1626-IV, положення якого спрямовані на захист археологічних пам'яток; Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України, в яким визначено відповідальність за порушення у сфері охорони культурної спадщини (наприклад, Ст. 298 ККУ про знищення чи пошкодження пам'яток) [21; 22; 23; 36; 37; 38].

Історико-культурна спадщина також регулюється міжнародно-правовими актами та охороняється спеціальними організаціями. Зокрема, існує перелік об'єктів, що підлягають охороні світовою спільнотою разом із державою, на території якої вони розташовані. Важливу роль у цьому відіграє ЮНЕСКО – спеціалізована установа ООН з питань освіти, науки і культури. Вона склала Список всесвітньої спадщини, до якого входять природні й створені людиною об'єкти, важливі з культурного, історичного або екологічного погляду.

Станом на 2023 рік, до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входило 1157 об'єктів, зокрема 900 культурних, 218 природних і 39 змішаних, розташованих у 167 країнах. В Україні на той час налічувалося 8 об'єктів всесвітньої спадщини. Оскільки інформація про кількість об'єктів станом на 2025 рік наразі недоступна, можна припустити, що ця кількість зросла, оскільки ЮНЕСКО щороку додає нові об'єкти до списку. В Додатку Б представлено вітчизняні об'єкти, що включені до Списку

всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Ватро відмітити, що на території Біосферного резервату «Асканія Нова» наразі ведуться бойові дії. Також внаслідок військових дій деякі об'єкти історичного центру Одеси зазнали пошкоджень. Наприклад, у липні 2023 року внаслідок ракетного обстрілу було пошкоджено Спасо-Преображенський кафедральний собор [40].

Туризм сьогодні є невід'ємною частиною масової культури сучасного суспільства. Він справді став соціокультурним явищем сучасності, яке увійшло в повсякденне життя сотень мільйонів людей, перетворившись на важливу форму використання вільного часу та основний засіб міжособистісних зв'язків, політичних, економічних і культурних контактів. Подорожі допомагають отримати максимум вражень, інформації та позитивних емоцій за мінімальний проміжок часу, що є певною моделлю сприйняття навколишнього середовища в сучасному суспільстві.

Кожен туристський регіон має певний туристичний потенціал. Існує дуже багато трактувань даного поняття. Відповідно до визначення, Іванчук В.О. «туристський потенціал території – це вся сукупність природних, історико-культурних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності на певній території. Структура туристського потенціалу включає туристські ресурси та інфраструктуру» [14].

Туристська інфраструктура – сукупність шляхів сполучення (дороги, під'їзні шляхи, вокзали, аеропорти), комунікацій (водопровідні, електричні та газові мережі, системи опалення, каналізації, засоби зв'язку), туристських ресурсів, об'єктів туристичного показу, засобів розміщення та харчування, об'єктів торгівлі, побутового та лікувально-профілактичного обслуговування, спортивних споруд, а також інших об'єктів, необхідних для забезпечення та розвитку індустрії туризму [2].

Туристські ресурси це сукупність природних і штучно створених людиною об'єктів, необхідних для формування туристського продукту. Існує безліч класифікацій туристських ресурсів, наприклад, Поступна В. ділить весь комплекс туристських ресурсів на три групи [29]:

- 1) природні (клімат, рельєф, флора та фауна, водні ресурси тощо);

2) соціально-економічні (економіко-географічне положення, трудові ресурси, демографічна ситуація тощо);

3) історико-культурні (архітектура, пам'ятники історії та культури, музеї, театри, народні промисли та ремесла тощо).

Варто зазначити, що історико-культурні ресурси країни чи регіону це одна з головних причин, які приваблюють туристів.

Серед історико-культурних ресурсів виділяють:

1) матеріальні – це всі засоби виробництва та матеріальні цінності суспільства;

2) духовні – це досягнення у мистецтві, науці та культурі.

В цілому наявність або відсутність історико-культурних ресурсів визначає історико-культурний потенціал регіону.

Саме наявність чи відсутність історико-культурних ресурсів визначають історико-культурний потенціал регіону.

Історико-культурний туризм. Культурне самовираження народу та його історія завжди викликали і викликають живий інтерес, тому найбільшою популярністю в наш час користується історико-культурний туризм. Цей вид туризму давно став самостійним, він дає змогу через подорожі й екскурсії ознайомитися з історією, культурою, звичаями, духовними та релігійними цінностями тієї чи іншої території. Основою історико-культурного туризму є історико-культурний потенціал, а мінімальний набір ресурсів для такого виду туризму може надати будь-яка місцевість. Однак для його масового розвитку потрібна певна концентрація об'єктів культурної спадщини, серед яких можна виділити [12]: пам'ятники археології, культова та цивільна архітектура, пам'ятники ландшафтної архітектури, малі та великі історичні міста, сільські поселення тощо.

Історико-культурний туризм, як широке та багатопланове явище, має безліч класифікацій. Патріляк І. пропонує уточнення найбільш суттєвих критеріїв – «рівень історико-культурної складової», який визначає обсяг історико-культурного компонента в туристичній діяльності окремих категорій туристів, і «тематика туру», що базується на характеристиці турпродукту та темі запропонованих турів, шляхом їх об'єднання в межах однієї класифікації. Для класифікації продуктів історико-

культурного туризму регіону цей можна створити своєрідну матрицю його видів і рівнів, у якій виділено підвиди історико-культурного туризму як за рівнем, так і за тематикою, табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація продуктів історико-культурного туризму за рівнем та тематичним видом за Патриляк І.

Рівень / Вид	Професійний	Спеціалізований	Неспеціалізований	Супровідний
Воєнно-історичний	Науковий туризм, конференції, експедиції	Історичні, військово-патріотичні тури	Екскурсії до історичних місць, місць бойових дій, анімаційна програма	
Етнографічний		Етнографічні тури	Етнографічна екскурсія, анімаційна програма, дегустація традиційної кухні	
Архітектурний		Архітектурні тури	Архітектурна екскурсія	
Археологічний	Участь у розкопках	Археологічні тури	Екскурсія до місць розкопок, поховань	
Фольклорний	Участь професійних колективів у фестивалях тощо	Фольклорні тури, відвідування фестивалів	Фольклорний концерт, фольклорна програма	
Релігійний	Паломництво	Релігійний тур	Екскурсії до святих місць	

Джерело: складено автором на основі [18]

На думку самого автора, ця класифікація не претендує на повне охоплення, оскільки для кожного підвиду історико-культурного туризму можна створити велику кількість різних турпродуктів.

Історико-культурний туризм – це той вид туризму, який дуже швидко та активно розвивався в Україні до COVID-19 та до війни. Оскільки наша історія досить обширна й цікава для великої кількості людей. До того ж, наявні всі ресурси для прийому туристичних потоків. Це історичні міста та поселення, велика кількість пам'яток архітектури, археологічні розкопки, музеї різних типів, пам'ятки літератури, історичні визначні місця, ремесла, традиційна народна кухня та унікальний природний ландшафт. А також різноманітна тематика екскурсійних програм із залученням туристів до свят, фестивалів і народних гулянь. Проте для більшого успіху розвитку туризму, об'єкти національної культурної спадщини мають бути представлені розумно і творчо, що, безперечно, сприятиме підвищенню туристичного інтересу [2; 12].

Безумовно, роль спадщини у розвитку історико-культурного туризму велика. Історико-культурні об'єкти, будучи найсильнішим спонукальним туристським мотивом, сприяють розширенню ресурсів залучення туристів. Успіх розвитку туристичної галузі безпосередньо залежить від сприятливого іміджу тієї чи іншої території, від унікальності та самобутності історико-культурної спадщини цього місця. Туризм дозволяє побачити, оцінити пам'ятки історії та культури, створені минулими поколіннями та витримали випробування часом. Дає унікальну можливість сприйняття спадщини як частини матеріальної та духовної культури, яка здатна викликати у потенційних туристів найсильніший спонукальний мотив до подорожі [14].

У внутрішньому туризмі культурна спадщина стимулює національну гордість за свою історію, саме тому збереження культурної спадщини та її раціональне використання мають визначальне значення для сталого залучення туристських потоків та збереження популярності туристичних напрямків.

Важливо порушити питання впливу історико-культурного туризму на розвиток культурної спадщини території, і регіону взагалі.

Історико-культурний туризм має низку аспектів впливу на розвиток регіону, Додаток В [45].

1. Соціально-культурні аспекти. Розвиток і збереження історичних міст певною мірою пов'язані з розвитком засобів масової інформації і транспорту, з темпами урбанізації та іншими соціально-економічними показниками, що, в свою чергу, впливають на туризм. Історико-культурний туризм має пізнавальне та освітнє значення для туристів та ефективен для тих регіонів, в яких він розвивається.

2. Економічні аспекти. Для багатьох країн світу історико-культурний туризм перетворився на суттєве джерело збільшення доходів та зростання національної економіки. Туристський оборот, порівняно з іншими видами діяльності у найбільш популярних країнах показав досить високий рівень стабільності, навіть під час економічних криз: відбувалося лише зниження його темпів та розбудова географії туристських потоків. Це говорить про те, що цей вид дозвілля стає звичною потребою у більшості населення світу.

3. Природно-ландшафтні аспекти. Очевидно, що розвиток історичних міст та сіл взаємопов'язаний з освоєнням природних компонентів та формуванням ландшафтів. Вони склалися віками. Тому при розробці зон та схем розвитку туризму, як і при організації екскурсій та зон відпочинку, необхідно мати на увазі особливості його освоєння, виходячи з природних особливостей певного історико-культурного регіону, етнічних та соціальних елементів культур.

Природно-ландшафтні характеристики є важливими складовими елементами історико-культурного середовища поселень як туристів, так місцевих жителів. Обережне впровадження в природне та культурне середовище обмеженими групами туристів за спеціальними програмами, чітка організація таких потоків з урахуванням життєдіяльності місцевого населення, будівництво невеликих готелів, що вписуються в природу, що є і більш економічними у використанні, використання зелених та природних особливостей у проектуванні міських просторів.

4. Містобудівні та архітектурні аспекти. До місць, що сприяють розвитку історико-культурного туризму в регіоні, як правило, належать: торгові, соборні та церковні площі, монастирські комплекси, квартали житлової забудови, сади та парки, окремі пам'ятки архітектури. Саме такі території та зони забудови є найбільш привабливими для туристів і включаються до системи показу комерційного освоєння.

Розвиток історико-культурного туризму у будь-якому регіоні призводить до зміни його інфраструктури, до перепрофілювання його соціальних та просторових середовищ, орієнтуючи їх на рекреацію, відпочинок, торгівлю, музеї та виставки. Повсюдно виявляється привабливим відвідування музеїв.

5. Організаційно-управлінські аспекти. Організаційно-управлінські аспекти розвитку історико-культурного туризму досить важливі як вітчизняного, так зарубіжного туризму.

До них належить організація відповідного регіонального управління в історичному регіоні, яка б координувала діяльність місцевих туристських та готельних підприємств і давала б оцінку туристських ресурсів та ринку, вела рекламну роботу тощо. Все це стає актуальним, особливо для невеликих міст, які

володіють значним історико-культурним потенціалом та туристичним продуктом, але до цього часу мало використовується.

Таким чином, об'єкти, що утворюють історико-культурний потенціал регіону чи країни поділяються на дві групи: рухомі та нерухомі. До рухомих належать пам'ятники мистецтва, археологічні знахідки, документальні пам'ятки та інші предмети, які можна переміщати з одного місця до іншого. Яскравим прикладом рухомих об'єктів є музейні колекції. До нерухомих відносяться пам'ятки історії, містобудування та архітектури, пам'ятники монументального мистецтва та інші пам'ятники, які не можна переміщати [17].

Вирізняють чотири принципи історико-культурного туризму [35]:

- 1) активне сприяння у збереженні спадщини регіону: культурного, історичного та природного;
- 2) підкреслення та виділення унікальності спадщини регіону щодо інших адміністративних районів;
- 3) створення у місцевих жителів почуття гордості та відповідальності за унікальну спадщину;
- 4) розробка програми розвитку туризму на основі використання унікального спадщини регіону.

Успішний розвиток туризму регіону, як наслідок, масове залучення потенційних туристів залежить від дій, спрямованих на збереження культурних, історичних і природних ресурсів місцевості. Створення керівництвом регіону програм з охорони, розвитку та використання історико-культурного та природного потенціалу регіону з метою туризму вирішить одну з найважливіших його проблем – проблему сезонного коливання попиту – шляхом пропозиції різноманітних форм міжсезонного туризму, які передбачають використання елементів культури.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ МІСТА ЖИТОМИР

2.1. Сучасний стан культурно-історичної спадщини міста Житомир

Житомир – стародавнє місто, що було засноване в 884 р., яке є адміністративним центром Житомирської області і знаходиться в північній частині України. Місто розташоване на перетині важливих транспортних шляхів, що з'єднують Київ із західними регіонами України та Європою. Обласний центр розташований за 130 км від столиці України м. Києва. Місто Житомир є торговельним, культурним і науковим осередком регіону, в якому за даними Головного управління статистики у Житомирській області на 01.01.2022 р. чисельність населення становила понад 260 тис. жителів. Проте, наразі чисельність жителів міста щорічно зменшується через природне скорочення (перевищення смертності над народжуваністю) та міграційні процеси. Туристичний потенціал м. Житомир ґрунтується на сукупності факторів:

- наявність інфраструктури (економічна, культурна, кадрова, туристична);
- вигідне географічне розташування для розвитку туристичної галузі (знаходиться на перетині транспортних шляхів між Києвом, Західною Україною та Європою, які є важливим транспортним вузлом із розвиненим автомобільним, залізничним і автобусним сполученням);
- широкий спектр туристичних ресурсів міста (пізнавальних, культурно-історичних, рекреаційних), що створює значні можливості для позиціонування міста як привабливого для різних груп українських і зарубіжних туристів, які його відвідують із різними цілями;
- висока ділова активність населення [26].

Відповідно до Генерального плану міста Житомира, до особливо охоронюваних природних територій місцевого значення належать зелений масив у районі Ботанічного саду, міський парк культури і відпочинку ім. Юрія Гагаріна (інша назва – Шодуарівський парк), а також зелені зони вздовж річки Кам'янка. До пам'яток

природи відносяться Скеля «Голова Чацького», Ботанічний сад Поліського національного університету та окремі вікові дерева в межах міста, що мають охоронний статус. До рекреаційних територій, що формуються, належать прибережні зони річок Тетерів і Кам'янка.

Основними рекреаційними територіями для житомирян та гостей міста пропонуються Гідропарк на березі Тетерева, зона відпочинку біля водосховища «Відсічне» з перспективою створення тут сучасного міського гідропарку, прибережні території в районі Мальованки, а також велика рекреаційна зона, розташована практично в центрі міста – парк ім. Юрія Гагаріна (інша назва – Шодуарівський парк). Ці території відіграють ключову роль у забезпеченні відпочинку та розвитку туризму в Житомирі [31; 34].

В Додатку Г представлено основні та найбільш популярні пам'ятки культурно-історичної спадщини м. Житомира. Дані Додатку Г демонструють значне розмаїття пам'яток – від релігійних споруд різних конфесій до музеїв, архітектурних перлин, парків та природних локацій. Вона охоплює як найвідоміші туристичні місця в центрі міста, так і менш відомі, але не менш цінні об'єкти на його околицях. Такий підбір дозволяє скласти повноцінний туристичний маршрут, який охоплює духовну, історичну, наукову та культурну спадщину Житомира [31].

Житомир – місто з багатою культурою, в основі якої лежить багатовікова історія традицій. Усі національні та релігійні свята стали загальними народними. Житомиряни з однаковою радістю зустрічають православне та католицьке Різдво, а також дружно відзначають традиційні українські свята, такі як День міста чи День Незалежності України. Разом вшановують пам'ять солдатів Другої світової війни біля Вічного вогню, Пам'ять воїнам і цивільним, загиблим від російської агресії, заздалегідь готуються до урочистих Днів духовності та культури, що є важливими подіями для громади.

Проекти Житомирської області неодноразово демонстрували свій потенціал на всеукраїнських конкурсах подієвого туризму. Наприклад, у рамках подібних заходів Житомирщина представляла свої ініціативи в номінаціях, пов'язаних із культурою, народними традиціями, спортивними подіями, екотуризмом та етнічними

особливостями. В табл. 2.1. представимо перелік фестивалів, які проводилися в м. Житомир в різні роки.

Таблиця 2.1

Фестивалі, які проводилися в м. Житомир

Назва фестивалю	Тематика	Основні особливості	Локація	Значення та масштаб
Житомирська вежа	Культура, мистецтво	Концерти, ярмарки, майстер-класи	Майдан Соборний, парк Гагаріна	Локальний, популяризація традицій, залучення туристів
Космічний напівмарафон	Спорт, космос	Забіги, космічні інсталяції, присвячений С.П. Корольову	Гідропарк, центр міста	Регіональний, потенціал всеукраїнського рівня, просування Житомира як "космічного"
Big Open Air Fest	Молодіжне мистецтво	Конкурс вокалістів і танцюристів, виступи колективів	Літній театр "Ракушка"	Локальний, підтримка молодих талантів, культурний обмін
Acro Day	Спорт, акробатика, благодійність	Майстер-класи з акробатики, благодійний збір	Гідропарк, пляж, вул. Михайлівська	Локальний, поєднання спорту та соціальної мети
Берегиня Полісся	Етнографія, кінна культура	Кінні шоу, народні виступи, майстер-класи	Вул. Корольова, Ботанічний сад	Локальний, популяризація поліських традицій, нішевий туризм
Korolev Avia Fest	Авіація, космос, розваги	Польоти, дрони, концерти (NK, Jerry Heil), розіграш Tesla	Аеропорт Житомир	Міжнародний, наймасштабніший в Житомирській області авіафест, туристичний магніт
Пісенний Спас	Музика, мистецтво	Конкурс молодих виконавців, концерти зірок, майстер-класи	"Ракушка", вул. Михайлівська, театр	Регіональний, підтримка талантів, вшанування В. Шинкарука
ЖУК	Культура, молодіжний кінематограф	Конкурс серед школярів на креативність,	Кінотеатр «Україна»	Локальний, популяризації режисури, монтажу, акторської та операторської майстерності серед школярів

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Відмітимо, що до пандемії COVID-19, м. Житомир мало великий потенціал розвитку даного виду туризму. Більшість цих фестивалів проводилася в літню пору року. При чому, деякі припинили своє існування через карантинні обмеження, деякі через війну.

В цілому в місті і сьогодні відбувається маса спортивних та мистецьких подій, наприклад ФК «Полісся» вийшло до прем'єр ліги України, що також залучає фанатів та вболівальників відвідувати матчі. Житомир є родиною С.П. Корольова, видатного конструктора космічних кораблів, тому популярним за будь-яких умов залишається «Космічний напівмарафон», який проходить під патронатом міської ради. Ці проекти сприяють популяризації Житомира як туристичного осередку. Загальну характеристику фестивалів м. Житомира представимо в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Узагальнена характеристика фестивалів м. Житомира

Характеристика	Опис	Сильні сторони	Слабкі сторони	Потенціал для розвитку
Тематика	Культура, спорт, космос, етнографія, музика, мистецтво, авіація	Різноманітність, локальна прив'язка (Корольов, Полісся)	Деякі події нішеві, з вузькою аудиторією	Розширення тем для охоплення ширшої аудиторії
Масштаб	Від локального (Acro Day) до всеукраїнського (Korolev Avia Fest)	Наявність подій із всеукраїнським і міжнародним потенціалом	Більшість фестивалів залишаються місцевими	Залучення національних/ міжнародних учасників
Організація	Підтримка місцевої влади, громадських організацій, гранти	Стабільність проведення, доступність локацій	Обмежене фінансування, бюрократія	Професійні організатори, партнерства з бізнесом
Локації	Парк Гагаріна, Гідропарк, центр міста, аеропорт, вул. Михайлівська	Зручність, мальовничість, доступність	Недостатня інфраструктура для великих подій	Модернізація майданчиків, створення нових зон
Аудиторія	Місцеві жителі, туристи, молодь, сім'ї, спортсмени, митці	Широке охоплення різних груп	Обмежене залучення іноземних туристів	Промоція для зовнішньої аудиторії
Фінансування	Бюджет міста, гранти, благодійні внески, спонсори	Можливість реалізації за мінімальних витрат	Нестабільність через ряд подій	Залучення інвесторів, краудфандінг
Туристичний вплив	Популяризація Житомира як культурного, спортивного, космічного центру	Унікальність (космос, авіація), локальна ідентичність	Недостатня медійна підтримка, координація подій	Комплексні туристичні пакети, ширший розголос
Соціальний ефект	Згуртування громади, підтримка талантів, благодійність, ЗСЖ	Висока соціальна значущість	Обмежений вплив через масштаб	Розширення соціальних ініціатив у програмах

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

З огляду на дані табл. 2.2. робимо висновки, що фестивалі м. Житомирі є досить різноманітними, адже охоплюють широкий спектр тем, від культурних до спортивних, що дозволяє залучати різні аудиторії. Вони мають великий потенціал, як наприклад: «Korolev Avia Fest» і «Космічний напівмарафон», які мають найбільший туристичний і промоційний потенціал завдяки унікальності та зв'язку з космічною спадщиною. В той же час обмежуючими факторами залишається недостатнє фінансування, слабка інфраструктура та обмежена промоція, що стримують розвиток подій до національного чи міжнародного рівня.

Наведемо деякі приклади щорічних подій, які до війни приваблювали туристів до м. Житомир, окрім фестивалів, і які після завершення війни варто відроджувати, розвиваючи місто, табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Щорічні події, які приваблюють туристів до м. Житомир

Назва	Короткий опис
ХРЕЩЕННЯ	В січні для багатьох житомир'ян стало традицією занурюватися в крижану воду йордану, прорубану в льоду річки Тетерів у Гідропарку. Вода освячується, вважається цілющою, жителі набирають її для очищення та благословення.
МАСЛЯНА	Масляний тиждень припадає на кінець лютого – початок березня. У Житомирі святкують із щедрістю: ходять у гості на млинці, влаштовують гуляння. Найяскравіші заходи проходять у парку Гагаріна чи на околицях міста з народними забавами, спаленням опудала Масляної та частуванням.
ІВАНА КУПАЛА	Святкування в липні на березі річки Тетерів у Гідропарку чи інших водоймах міста. Включає традиційні обряди: плетіння вінків, стрибки через вогнище, купальські хороводи, пошук квітки папороті. Супроводжується народними піснями, танцями та частуванням. Приваблює туристів автентичністю та літньою атмосферою.
ДЕНЬ МІСТА	Відзначається у першу суботу вересня. Святкування охоплює кілька локацій: майдан Соборний, вул. Михайлівська, Гідропарк. Проводяться паради, ярмарки народних майстрів, концерти місцевих колективів, а ввечері – феєрверк над річкою Тетерів. Чим старіше місто, тим яскравіші його дні народження.
ВІДКРИТТЯ ТА ЗАКРИТТЯ ТЕАРТАЛЬНОГО СЕЗОНУ	Проходить традиційно восени (жовтень-листопад). У Житомирському академічному українському музично-драматичному театрі імені Івана Кочерги демонструють вистави кращі театральні колективи України. Включає майстер-класи, зустрічі з акторами, обговорення сучасних постановок. Приваблює поціновувачів театрального мистецтва з регіону та за його межами.

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Сучасний стан культурно-історичної спадщини Житомира характеризується багатством історичних пам'яток, таких як Собор преображення Господнього, Костел Святої Софії та Музей космонавтики імені Сергія Корольова, які активно популяризуються через екскурсійні маршрути та фестивалі. Місто успішно поєднує збереження традицій (наприклад, "Івана Купала", "Пісенний Спас") із сучасними культурними ініціативами ("ЖУК", "Korolev Avia Fest"), що після війни буде сприяти розвитку туризму та залученню молоді. Проте викликами залишаються недостатнє фінансування реставраційних робіт, модернізація інфраструктури та потреба в ширшій промоції на національному й міжнародному рівнях.

Одним із історико-культурних об'єктів Житомира є пішохідна вулиця Михайлівська, яка зберігає численні історичні та архітектурні пам'ятки. З нею пов'язані життя й творчість багатьох видатних особистостей, серед яких відомі українські композитори Михайло Скорульський, Віктор Косенко та Борис Лятошинський, драматург Іван Кочерга, актори Амвросій Бучма й Наталія Ужвій, художник і поет Максиміліан Волошин, а також видатні поети – Леся Українка та Микола Зеров. Історико-культурний портрет вулиці Михайлівської представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Історико-культурний портрет вулиці Михайлівської

Категорія	Інформація
Архітектурні пам'ятки	- Свято-Михайлівський кафедральний собор (1856, за кошти купця М. Хаботіна); - Історичні будівлі XIX ст., різні архітектурні стилі
Видатні особистості, які жили або працювали на цій вулиці	- Михайло Скорульський, Віктор Косенко, Борис Лятошинський (композитори); - Іван Кочерга (драматург); - Амвросій Бучма, Наталія Ужвій (актори); - Максиміліан Волошин (художник, поет); - Леся Українка, Микола Зеров (поети).
Культурні заходи	Фестивалі, ярмарки, громадські події на Михайлівській для популяризації культурної спадщини
Історичні факти	- Перша асфальтована вулиця Житомира (1936); - Під час нацистської окупації називалась Герінга, а з 1942 – Мала Коростенська

Джерело: складено автором на основі [8; 19]

За проектом, на вулиці Михайлівській реставрували цегляні будинки, що мають історичну цінність – таких налічується близько 8. Решту старих споруд, що не відповідали стандартам модернізували. Було відтворено кілька фасадів у стилі XIX століття. У відреставрованих будинках розмістилися майстерні, сувенірні крамниці, кав'ярні, бізнес-центри та невеликі галереї. Крім історичних об'єктів, на території з'явилися сучасні заклади: кафе, магазини, культурний простір із невеликою сценою для виступів (наприклад, Житомирського академічного ансамблю танцю "Сонечко") тощо. Культурно-історичні об'єкти пішохідної зони вул. Михайлівська м. Житомир представлено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Культурно-історичні об'єкти пішохідної зони вул. Михайлівська, м. Житомир

Призначення	Кількість	Примітки
Музей під відкритим небом	1	Зокрема, невеликі експозиції знаходяться біля міської ради, присвячені захисникам Житомира та їх матерям
Свято-Михайлівський кафедральний собор	1	
Магазин	5	
Кафе та кав'ярні	6	
Інсталяція «Парасолька»	1	Сучасна фото зона на вул. Михайлівський
Ресторан	2	
Майстерні народних ремесел	2	Наприклад, гончарні чи вишивальні майстерні
Музична школа	1	
Адміністративні приміщення	3	
Ляльковий театр	1	Для театральних перформенсів
Виставковий зал	1	Для тимчасових виставок місцевих художників
Сцена для виступів	1	Невелика відкрита сцена для виступів Житомирського академічного ансамблю танцю "Сонечко"), літературних читань тощо.
Діловий центр	1	
Медичні установи	1	Аптека
Фонтан	1	
Пам'ятки архітектури та історії, що охороняються державою	8	Зокрема, особняки XIX століття
Пам'ятки архітектури та історії, які планується поставити на охорону	3	Будівлі, що потребують додаткової оцінки

Джерело: складено автором на основі [8; 19]

Отже, можна зробити висновок, що місто Житомир має достатню історико-культурну спадщину, яку можна розвивати та використовувати з метою залучення туристичного потоку.

2.2. Аналіз розвитку культурно-історичного туризму в місті Житомир

Житомир не входить до числа най популярних туристичних напрямків в Україні, і поки що не займає помітного місця на туристичному ринку країни, саме тому Житомир і Житомирська область серед регіонів України за кількістю осіб, розміщених у колективних засобах розміщення, поступається таким великим туристичним центрам, таким як Київ, Львів, Одеса, Дніпро, Харків.

Станом на 2022-2023 р. в м. Житомир було в наявності 17 офіційних готелів і хостелів, які могли розмістити 1090 осіб. За даними Головного управління статистики в Житомирській області коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщення становив 0,26, а чисельність осіб, які зупинялись у колективних засобах розміщення Житомира, у 2023 р. становила 83,44 тис. осіб [31; 34].

В'їзний туризм у Житомирі має переважно транзитний характер, оскільки місто часто є проміжною зупинкою на шляху до природних пам'яток Полісся чи інших регіонів. Іноземні туристи затримуються в місті в середньому на 1-2 дні, серед них переважають гості з Польщі, Німеччини та Чехії. Близько 65-70% туристичного потоку до війни припадало на літній сезон, із піком відвідуваності під час проведення великих подій, таких як "Korolev Avia Fest" у серпні чи День міста у вересні.

Основна частка розміщених у колективних засобах розміщення – громадяни України (приблизно 85-90% від загальної кількості). Українські туристи відвідують Житомир переважно з діловими та професійними цілями (близько 50%) і для відпочинку (20-25%). Іноземці також здебільшого відвідують місто з діловими цілями - (60-65%), а з цілями відпочинку лише (25-30%). Основні цілі відвідування міста Житомир, представлено на рис. 2.1. Пріоритетними видами туризму в м. Житомир у 2023 р. був діловий та корпоративний туризм; міський туризм (дозвілля); подієвий туризм був не стільки популярним, в останні роки; культурно-пізнавальний туризм та рекреаційний сімейний туризм [42].

Основою культурно-історичного туризму в Житомирі є екскурсійний туризм. Наявність добре розроблених екскурсійних маршрутів є візитною карткою серйозного туристичного центру.

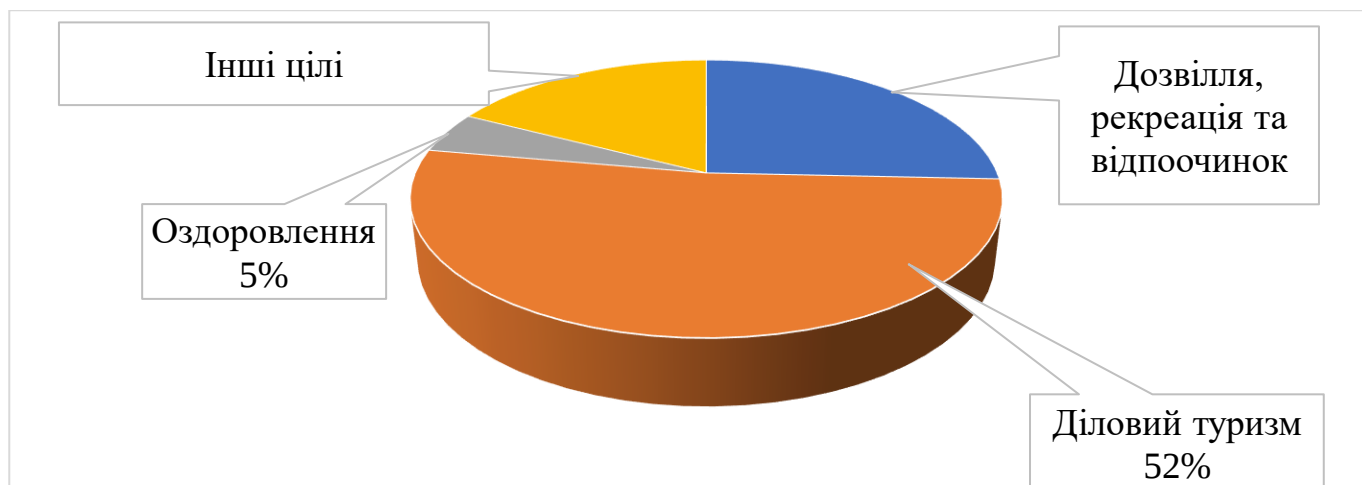


Рис. 2.1. Пріоритетні види туризму у 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [42]

У Житомирі, наприклад, активно розвиваються туристичні маршрути, такі як Маршрут «Житомир історичний» чи «Екскурсія храмами Житомира», які знайомлять відвідувачів із багатою історією міста, його архітектурними пам'ятками та спадщиною видатних особистостей, як С. П. Корольов чи родина Терещенків. Види деяких екскурсійних маршрутів м. Житомир представлено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Приклади екскурсійних маршрутів м. Житомир

Назва маршруту	Опис програми	Тривалість	Особливості / Переваги
1	2	3	4
Маршрут «Житомир історичний»	Собор преображення Господнього → Житомирський обласний краєзнавчий музей → Катедральний костел Святої Софії → Житомирський обласний театр ім. Івана Кочерги → Пам'ятний знак на честь заснування Житомира → Свято-Хрестовоздвиженський кафедральний собор → Костел Святого Іоанна з Дуклі → Ларіосик з Житомира → Кафедральний Свято-Михайлівський собор → Житомирська Обласна філармонія ім. С. Ріхтера → Площа С.П. Корольова → Дім Трілеб'я → Водонапірна вежа → Шодуаровський парк → Музей пожежної охорони	5–6 годин	Всеохоплюючий маршрут, охоплює природу, історію та культуру міста. Підходить для першого знайомства з Житомиром.
Оглядова екскурсія Житомиром	Пішохідна вул. Михайлівська → Театр імені Івана Кочерги → Кафедральний Свято-Михайлівський собор → Собор преображення Господнього → Старовинна архітектура XIX–XX ст. → Музей космонавтики	3 години	Короткий маршрут для гостей із обмеженим часом. Гнучка програма.

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4
			Можливість замовити гίδα кількома мовами.
Римсько-католицькі храмам Житомира	Костел Святого Іоанна з Дуклі → Катедральний костел Святої Софії → підземелля Бернардинського монастиря → залишки Юридики Єзуїтської → міні-концерт органної музики (Баха і Менделя)	3–4 години	Висвітлює духовну та багатонаціональну спадщину. Ідеально для поціновувачів сакральної архітектури. Можливість адаптувати маршрут за запитом.

Джерело: складено автором на основі [28; 31; 34; 42]

Зрозуміло, що кожна туристична агенція намагається розробити власний «унікальний» маршрут, проте з огляду на те, що культурно-історичний центр міста є не дуже великим, то звісно всі маршрути досить схожі, хоча в той же час різняться змістовним наповненням, адже в одних передбачено спуск у підземелля, в інших – міні-концерт органної музики тощо.

Відмітимо, що наразі в Житомирі розроблено більше 7 різних маршрутів (пішохідних або автобусних), які представлено місцевими туристичними компаніями. Ці маршрути є основою екскурсійного туризму в Житомирі, демонструючи його історичну, культурну та природну привабливість. Кожен із них може бути адаптований залежно від потреб туристів – від повноцінного дня до короткого огляду.

Представлені маршрути можна замовити у повному обсязі або узгодити власний маршрут та забронювати його через туристичні агентства Житомира. Приклади маршрутів із ціновою пропозицією на одну особу представлено в Додатку Д, Е1 та Е2. Зважаючи на те, що на ринку працює не одне агентство, яке надає послуги гідів, то і відповідно маршрути і ціни дещо відрізняються [28; 42].

Якщо у мандрівників час відвідування Житомира обмежений, туристичні фірми можуть запропонувати відвідування одного з об'єктів на вибір, залежно від смаків та інтересів туриста: Вічний вогонь – меморіал на честь героїв Другої світової війни на площі Перемоги; Пам'ятник Сергію Корольову – символ зв'язку Житомира з

космічною історією, розташований на площі ім. Корольова; Собор преображення Господнього – велична православна святиня на майдані Соборному; Костел Святого Іоанна з Дуклі – історичний католицький храм із багатою архітектурою; Склея "Голова Чацького" – природна пам'ятка на березі Тетерева в Гідропарку; Водонапірна вежа – архітектурний символ міста біля парку Гагаріна; Майдан Соборний – центральна площа з історичною забудовою; Музей космонавтики імені Сергія Корольова – унікальний заклад, присвячений космічним досягненням; Житомирський краєзнавчий музей – розташований у колишньому єпископському будинку, знайомить із історією Полісся; Підвісний міст у Гідропарку – мальовнича локація для прогулянок і фотографій; Вулиця Михайлівська – пішохідна зона з історичними особняками та затишною атмосферою та інші.

Ці об'єкти дозволяють туристам швидко ознайомитися з ключовими аспектами Житомира – його історією, культурою, природою чи космічною спадщиною – навіть за обмежений час. Туристичні фірми можуть адаптувати відвідування до графіку та вподобань гостей. Основною формою організації туристичних маршрутів по місту на сьогодні є автомобільно-пішохідна екскурсія.

Для аналізу пішохідної зони вул. Михайлівської як культурно-історичного простору в системі зв'язків із громадськістю використано методи соціологічного опитування мешканців і туристів, яке проводилося за допомогою Туристичної агенції «Партіот», яке допомогло розробити анкету, розмістити її на Google Диск та попросило своїх клієнтів пройти опитування у квітні 2025 р. Анкету проведення соціологічного опитування представлено в Додатку Ж, а результати представлено в Додатку К.

Розглянемо найбільш значущі результати проведеного анкетування. На рис. 2.2. представлено відповідь респондентів на питання: Чи чули Ви про вул. Михайлівську як культурно-історичний простір Житомира?

За результатами опитування стало зрозуміло, що вулиця Михайлівська є добре відомим і значущим простором для мешканців Житомира. Абсолютна більшість респондентів (83%) чітко відповіли, що знають про неї як про культурно-історичний простір, а ще 14% – щось чули. Це свідчить про високий рівень обізнаності серед

населення. Понад 78% зазначили, що часто бувають на Михайлівській, що також підтверджує її популярність та доступність для містян.

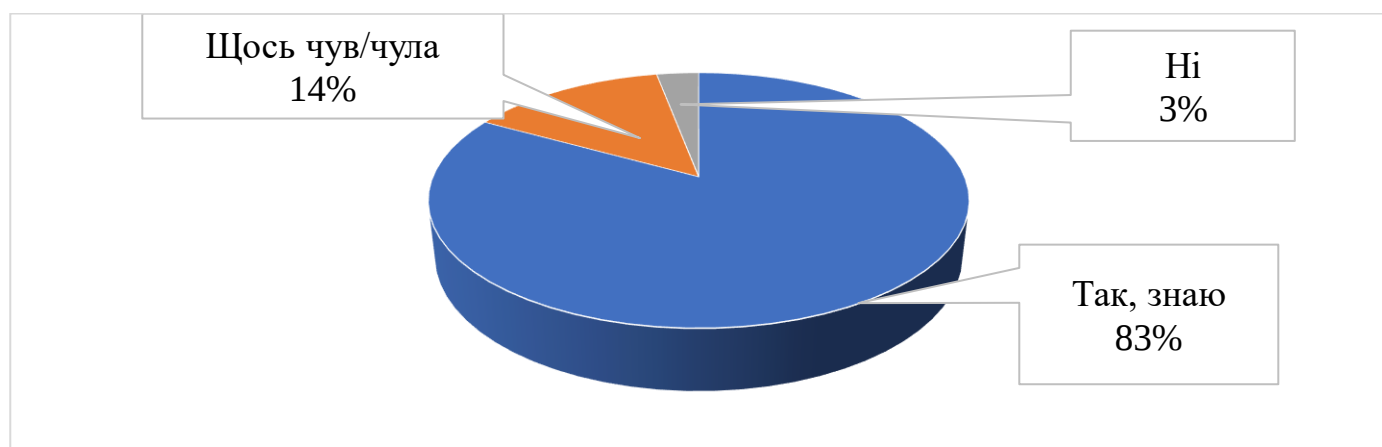


Рис. 2.2. Відповідь респондентів на питання: «Чи чули Ви про вул. Михайлівську як культурно-історичний простір Житомира?»

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Водночас, лише 38% опитаних знали, що Михайлівська була першою асфальтованою вулицею Житомира, а 62% цієї інформації не знали. Це може свідчити про недостатнє поширення історичних фактів у публічному просторі, рис. 2.3.

Щодо пов'язаних з вулицею відомих постатей, зокрема Івана Кочерги та Лесі Українки, то 47% респондентів зазначили, що знають про цей зв'язок, 37% - чули, і 16% - не знали взагалі. Це вказує на потребу в популяризації історичної спадщини Михайлівської, Додаток Л.

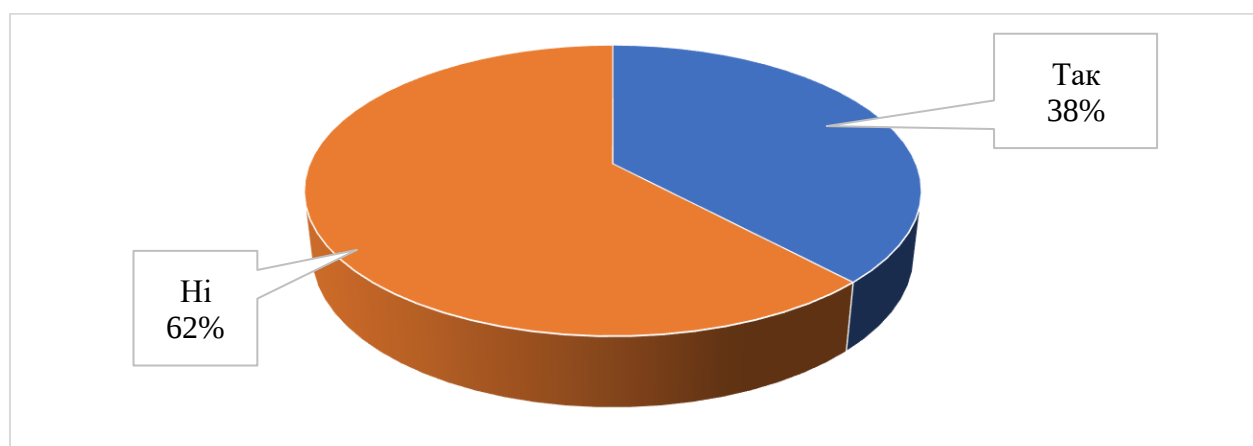


Рис. 2.3. Відповідь респондентів на питання: «Чи знали Ви, що Михайлівська — перша асфальтована вулиця Житомира?»

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Найбільше людей дізнаються про вулицю з місцевих ЗМІ (25%) та соціальних мереж (22%). Також важливу роль у поширенні інформації відіграють події, які відбуваються на вулиці (18%), та особисте спілкування – 13% дізналися від друзів. Це демонструє, що організація подій на Михайлівській та активна присутність у медіа – ефективні інструменти її популяризації, рис. 2.4.

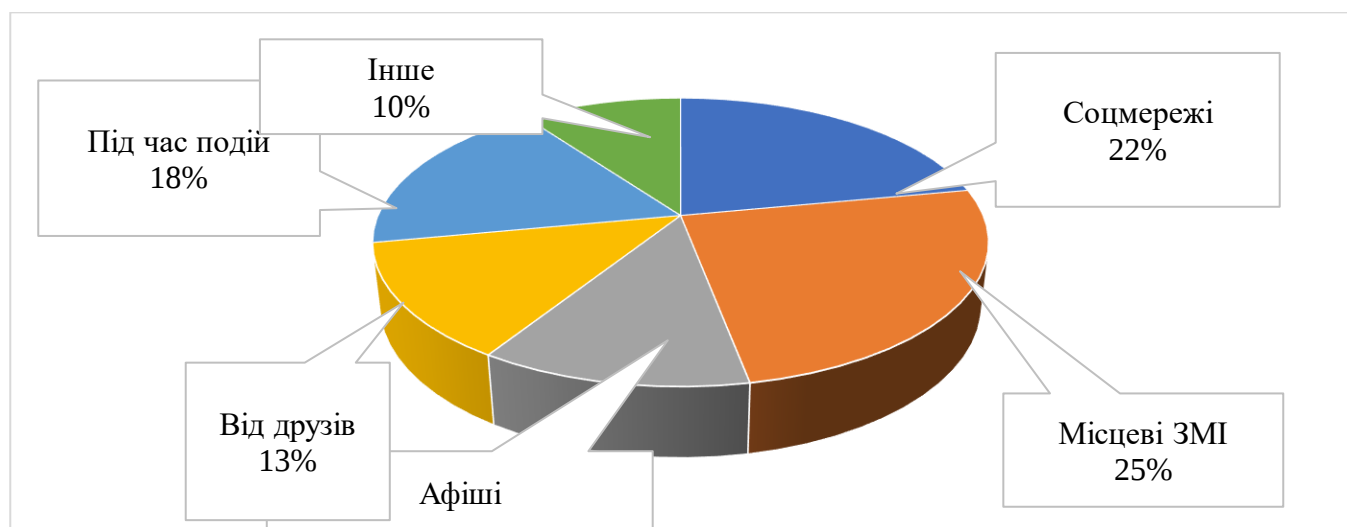


Рис. 2.4. Відповідь респондентів на питання: «Звідки Ви дізналися про вул. Михайлівську як культурний осередок?»

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Щодо асоціацій з об'єктами чи активностями на Михайлівській, то найбільш згадуваними були кав'ярні та ресторації (26%), фонтан (19%) і історичні будівлі (14%). Виступи дитячих колективів, музична школа, ляльковий театр та інші культурні елементи називали значно рідше. Це свідчить про те, що вулиця переважно асоціюється з дозвіллям, але її культурне наповнення потребує більшої уваги, рис. 2.5.

Найцікавішими заняттями на Михайлівській респонденти вважають прогулянки (27%), відвідування кафе (21%) та участь у фестивалях чи концертах (18%). Це вказує на те, що публічний простір вулиці є важливим місцем для відпочинку та соціальної взаємодії.

Важливо зазначити, що 92% опитаних (71% - "так", 21% - "скоріше так") вважають, що Михайлівська потрібна Житомиру як культурно-історичний простір. 64% респондентів оцінили її як "дуже важливу", ще 28% - як "помірно важливу".

Такий високий рівень підтримки свідчить про те, що жителі міста визнають цінність цієї вулиці для культурного життя Житомира, Додаток М.

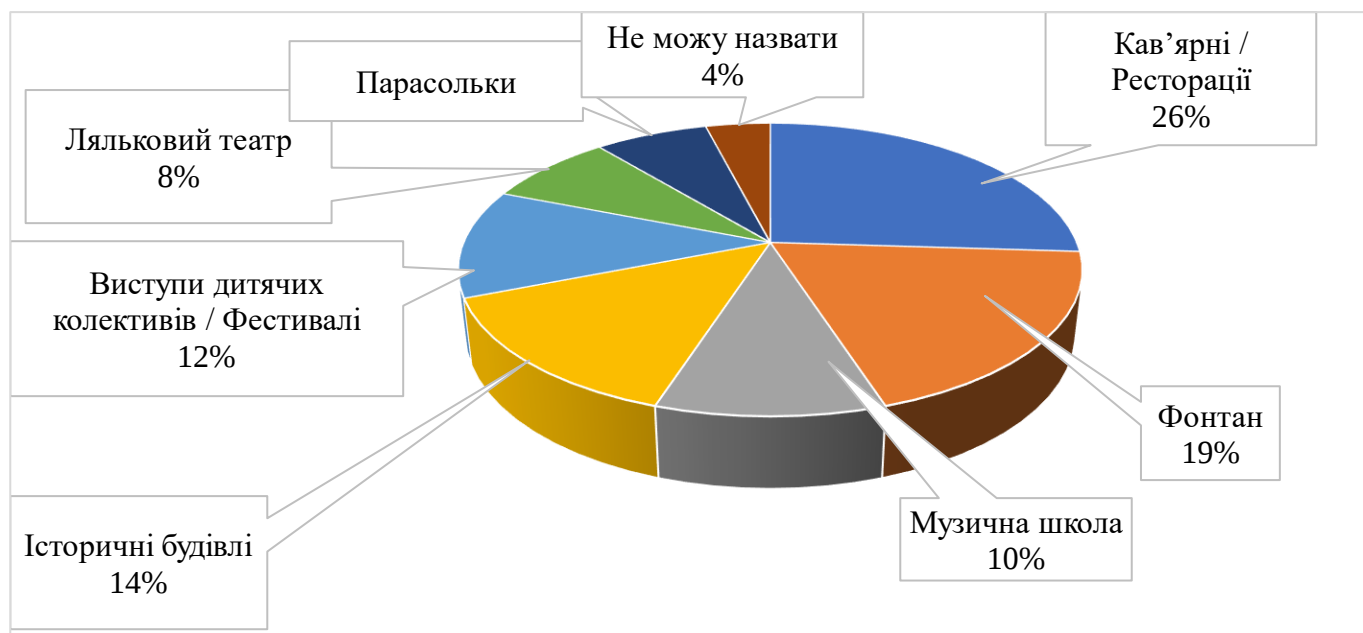


Рис. 2.5. Відповідь респондентів на питання: «Які об'єкти чи активності на вул. Михайлівській ви можете назвати?»

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Серед пропозицій щодо покращення Михайлівської найбільше голосів набрали ідеї з покращення освітлення (28%) та створення арт-інсталяцій (24%). Також цікавими для мешканців є кінопокази (18%) і впровадження 3D-екскурсій (17%). Лише 13% вважають, що нічого не потрібно змінювати. Це свідчить про зацікавленість громади в подальшому розвитку та осучасненні простору, рис. 2.6.

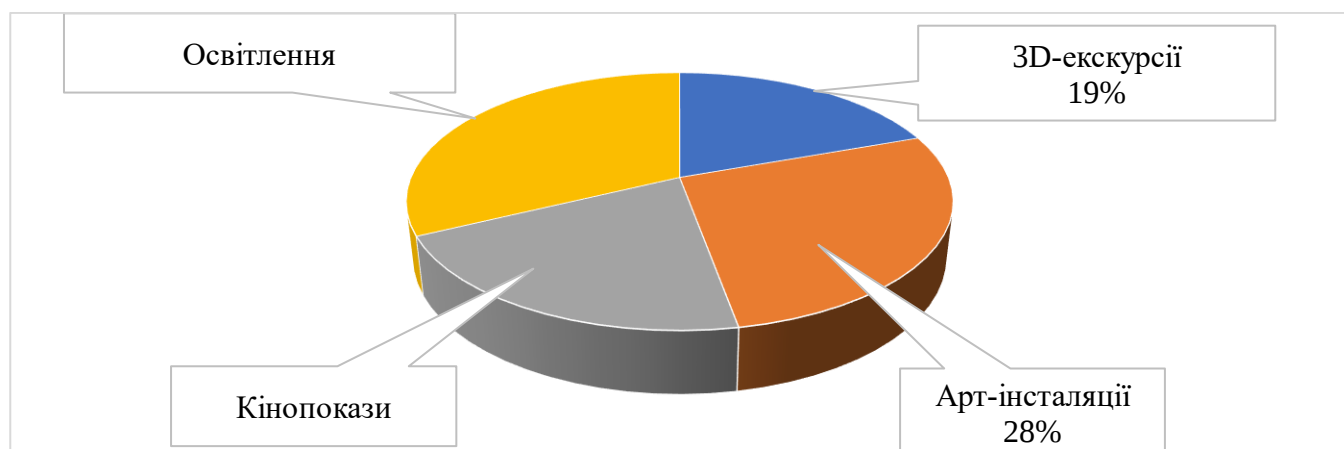


Рис. 2.6. Відповідь респондентів на питання: «Як можна покращити вул. Михайлівську?»

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Отже, Михайлівська вулиця сприймається мешканцями Житомира як значущий культурно-історичний простір, який викликає позитивні асоціації та має потенціал для подальшого розвитку. Основні напрямки покращення мають орієнтуватися на популяризацію її історичної цінності, посилення культурної складової та впровадження сучасних елементів міського дизайну.

2.3. Оцінка історико-культурного потенціалу м. Житомир в інтересах розвитку туризму і рекреації

Територія Житомира була заселена з давнини, і в період зародження Київської Русі згадується як місцевість розселення слов'янських племен (зокрема, древлян, що були характерні для Поліського регіону). Історичне минуле міста представлено в археологічних пам'ятках, таких як Замкова гора (IX–XIII ст.), визначних пам'ятках і місцевій архітектурі різних епох, що є культурною спадщиною не лише регіонального, а й національного значення. Пограничне положення Житомира на межі Полісся та лісостепу сприяло розвитку різноманітних культурних зв'язків між українськими землями, а також із сусідніми народами – поляками, литовцями та росіянами в різні історичні періоди.

Наявність багатої історії та значної кількості історико-культурних об'єктів у Житомирі створює можливості для розвитку культурно-пізнавального, релігійного та наукового туризму. Особливе місце займає спадщина видатних постатей, таких як Сергій Корольов, Іван Кочерга та Віктор Косенко, що додає місту унікальності. Аналіз і оцінка наявних антропогенних рекреаційних ресурсів допоможе визначити перспективи розвитку туризму в місті та його позиціонування як туристичного осередку Полісся.

У нашій роботі об'єктом дослідження виступає культурно-історичний потенціал м. Житомир, при оцінці якого враховувалася кількість об'єктів культурної спадщини міста та пам'яток мистецтва, а також їхній статус. Базою даних слугувала інформація про об'єкти культурної спадщини, зібрана з відкритих джерел, зокрема офіційних реєстрів Міністерства культури України та місцевих краєзнавчих ресурсів.

Місто Житомир володіє певною кількістю історико-культурних об'єктів. Однак для масового залучення туристів важливе не лише їхнє число, а й якість об'єктів культурної спадщини. Таким чином, оцінка розподілу цих рекреаційних ресурсів сприятиме розумінню доцільності та перспектив розвитку того чи іншого виду туризму в Житомирі. Для оцінки культурно-історичних ресурсів Житомира було використано метод експертних оцінок, а за основу взято з деякими коригуваннями оцінкову шкалу й типологію історико-культурних об'єктів, запропоновану Панкінім В.П. [32], табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Шкала оцінок за типами культурно-історичних ресурсів

Категорія ресурсів	Об'єкти	Бали
1	2	3
Пам'ятки історії	Музеї-заповідники	5
	Краєзнавчі музеї	4
	Меморіальні комплекси, музеї, стели	3
	Локальні музеї	2
	Братські могили, могили, надгробки	1
Пам'ятки культової архітектури	Монастирі, храмові комплекси, собори	5
	Святі джерела, печерні храми	5
	Церкви, храми, костьоли	4
	Інші	1
Пам'ятки громадянської архітектури	Хутір, слобода	5
	Садби, архітектурний ансамбль	5
	Промислові, освітні та адміністративні об'єкти	3
	Будівля, дім	2
	Інші	1
Пам'ятки мистецтва	Театри	5
	Картинні галереї	4
	Виставкові зали	2
	Інші	1
Пам'ятки археології	Городища, комплекс археологічних об'єктів	5
	Селища, поселення	2

Джерело: складено автором на основі [32]

Кожен тип об'єктів отримує бали (від 1 до 5, табл. 2.7), які множаться на коефіцієнт значущості:

Національне значення – 2

Регіональне значення – 1

Місцеве значення або поза реєстром – 0,5

Сума балів коригується поправочним коефіцієнтом (К) залежно від кількості музеїв: 0,5 (немає музеїв), 0,7 (1 музей), 0,9 (2–5 музеїв), 1,1 (5–10 музеїв), 1,3 (понад 10 музеїв).

Для розрахунку потенціалу території використовують формулу 2.1.:

$$\text{КІП} = \text{К} \times (\text{ПІ} + \text{ПКА} + \text{ПГА} + \text{ПМ} + \text{ПА}) \quad (2.1)$$

Здійснимо розрахунок складових елементів культурно-історичного потенціалу Житомира.

Пам'ятники історії (ПІ)

Музеї-заповідники (5 балів): відсутні в Житомирі – 0 об'єктів.

Краєзнавчі музеї (4 бали): Житомирський обласний краєзнавчий музей (національного значення) – 1 об'єкт.

Локальні музеї (2 бали): Музей космонавтики ім. С. Корольова (національного значення), Музей пожежної охорони, Музей природи – 3 об'єкти.

Братські могили, надгроб'я (1 бал): Меморіали, могили ВВВ (регіонального значення) – 5 братських могил.

Розрахунок:

$$2 \times (1 \times 4) = 8 \text{ (Краєзнавчий музей, нац. значення)}$$

$$2 \times (1 \times 2) + 0,5 \times (2 \times 2) = 4 + 2 = 6 \text{ (Музей космонавтики – національний та Музей пожежної охорони, Природи – місцевий)}$$

$$1 \times (5 \times 1) = 5 \text{ (меморіали, регіонального значення)}$$

$$\text{ПІ} = 8 + 6 + 5 = 19 \text{ балів}$$

Пам'ятники археології (ПА)

Городища, археологічні комплекси (5 балів): Замкова гора (IX–XIII ст., місце заснування міста, національного значення) – 1 об'єкт.

Селища, кургани (2 бали): Археологічні знахідки навколо Житомира (регіонального значення) – 3 об'єкти.

Розрахунок:

$$2 \times (1 \times 5) = 10 \text{ (Замкова гора, нац. значення)}$$

$$1 \times (3 \times 2) = 6 \text{ (селища, регіонального значення)}$$

$$\text{ПА} = 10 + 6 = 16 \text{ балів}$$

Пам'ятники культової архітектури (ПКА)

Монастирі, святі джерела (5 балів): Свято-Анастасіївський ставропігійний жіночий монастир, Свято-Троїцький чоловічий монастир, Свято-Введенський монастир сестер Чину Святого Василя Великого – 3 об'єкти, всі регіонального значення.

Церкви, храми (4 бали): Собор Преображення Господнього (національного значення), Свято-Михайлівський собор, Костел Святого Іоанна з Дуклі, Катедральний костел Святої Софії (регіонального значення) – 4 об'єкти.

Інші церковні споруди (1 бал): Каплиці, дзвіниці (місцевого значення) – 3 об'єкти.

Розрахунок монастирів і соборів національного значення:

$$2 \times (4 \times 1) = 8 \text{ балів}$$

Розрахунок монастирів і соборів регіонального значення:

$$1 \times (3 \times 5) + 1 \times (3 \times 4) = 15 + 12 = 27 \text{ балів}$$

Інші споруди:

$$0,5 \times (3 \times 1) = 1,5$$

$$\text{ПКА} = 8 + 27 + 1,5 = 36,5 \text{ балів}$$

Пам'ятники мистецтва (ПМ)

Театри, галереї (5 балів): Житомирський академічний музично-драматичний театр ім. І. Кочерги та Обласна філармонія ім. С. Ріхтера (регіонального значення) – 2 об'єкти.

Виставки, пам'ятники (2 бали): Пам'ятник С. Корольову (регіонального значення) – 1 об'єкт.

Розрахунок:

$$1 \times (2 \times 5) = 10 \text{ (театри)}$$

$$1 \times (2 \times 1) = 2 \text{ (пам'ятники)}$$

$$\text{ПМ} = 10 + 2 = 12 \text{ балів}$$

Пам'ятники громадянської архітектури (ПГА)

Садиби, ансамблі (5 балів): Водонапірна вежа (національного значення) – 1 об'єкт.

Промислові, адміністративні будівлі (3 бали): Будинок магістрату, особняки XIX ст. (регіонального значення) – 5 об'єктів.

Окремі будинки (2 бали): Історичні будівлі вул. Михайлівської та центру (місцевого значення) – 10 об'єктів.

Розрахунок:

$$2 \times (1 \times 5) = 10 \text{ (Водонапірна вежа)}$$

$$1 \times (5 \times 3) = 15 \text{ (адміністративні будівлі)}$$

$$0,5 \times (10 \times 2) = 10 \text{ (окремі будинки)}$$

$$\text{ПГА} = 10 + 15 + 10 = 35 \text{ балів}$$

Далі врахуємо поправочний коефіцієнт (К)

У Житомирі є 4 музеї (Краєзнавчий, Космонавтики, Пожежної охорони, Природи). Згідно зі шкалою: 2–5 музеїв – $K = 0,9$.

Розрахуємо загальний потенціал міста Житомир за типами культурно-історичних ресурсів КІП:

Сума балів:

$$\text{ПІ} + \text{ПА} + \text{ПКА} + \text{ПМ} + \text{ПГА} = 19 + 16 + 36,5 + 12 + 35 = 118,5 \text{ балів.}$$

З урахуванням поправочного коефіцієнта:

$$\text{КІП} = 0,9 \times 118,5 = 106,65 \approx 107 \text{ балів.}$$

Інтерпретація результатів

Згідно з типологією Панкіна В.П. [32]:

0–50 балів – низький потенціал

50–150 балів – середній потенціал

150–300 балів – підвищений потенціал

Понад 300 балів – високий потенціал

КІП Житомира = 108 балів – це середній потенціал, це означає, що Житомир має можливості для розвитку окремих видів туризму (культурно-пізнавального, наукового, релігійного), але для масового туризму потрібні додаткові зусилля.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ МІСТА ЖИТОМИР

Аналіз, проведений у попередньому розділі роботи показав, що причинами проблем, які обмежують туристичний потік у Житомирі, можуть бути:

- недостатній рівень розвитку туристичної індустрії (засобів розміщення, транспортної інфраструктури, зокрема логістичного сервісу, об'єктів показу тощо);
- недостатнє інформаційне забезпечення сфери туризму, зокрема із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- проблема забезпечення комфортності перебування іноземних туристів (відсутність інформації англійською мовою про можливості самостійного ознайомлення з містом та використання різноманітних послуг);
- відсутність дієвого механізму стимулювання приватних інвестицій для розвитку індустрії гостинності;
- дефіцит кваліфікованих фахівців у сфері туризму;
- обмежений асортимент пропонованих туристичних продуктів;
- наявність яскраво вираженої сезонності туризму;
- відсутність відповідної матеріальної бази та організаційної культури для проведення заходів у сфері ділового туризму.

Для виявлення перспектив та формування стратегічного напрямку розвитку культурно-історичних ресурсів міста проведемо SWOT-аналіз, табл. 3.1.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз розвитку історико-культурної спадщини міста Житомир

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1	2
1. Багата історія. Місто засноване у 884 році. Житомир є одним із найдавніших міст України з епохи Київської Русі. 2. Культурні пам'ятки. Собор Преображення Господнього, Свято-Михайлівський собор,	1. Недостатня промоція. Багато історичних фактів і пам'яток маловідомі навіть серед українців, не кажучи про туристів. 2. Обмежена інфраструктура. Туристичні об'єкти (музеї, готелі) потребують модернізації, брак сучасних зручностей.

Продовження табл. 3.1

1	2
музей космонавтики імені Корольова, історичні будівлі XIX ст. 3. Транспортна доступність. Великий транспортний вузол: з'єднує Київ із заходом України, має залізничні та автомобільні шляхи. 4. Природне оточення. Розташований на берегах річки Тетерів, оточений старовинними лісами, що додає мальовничості. 5. Видатні постаті. Місто пов'язане з Сергієм Корольовим, Іваном Кочергою, Віктором Косенком та ін.	3. Руйнування спадщини. Деякі історичні будівлі занедбані через брак фінансування на реставрацію. 4. Локальна орієнтація. Житомир більше відомий місцево, ніж як туристичний центр національного чи міжнародного рівня
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
1. Туристичний розвиток. Зростання інтересу до внутрішнього туризму в Україні може залучити більше відвідувачів. 2. Технологічні інновації. Впровадження VR/AR-екскурсій про історію міста та космічну спадщину Корольова. 3. Культурні події. Фестивалі, театральні постановки, концерти можуть поживити культурне життя. 4. Міжнародна співпраця. Зв'язки з Польщею, Литвою (історичний контекст) та космічними організаціями.. 5. Екологічний туризм. Природні ландшафти (Тетерів, ліси) можна розвинути як екотуристичний напрям.	1. Економічні обмеження. Війна та повоєнне відновлення скорочують бюджети на культуру й туризм. 2. Конкуренція. Близькість до Києва (130 км) відтягує туристів до столиці. 3. Втрата автентичності. Без належного догляду історичні об'єкти можуть бути зруйновані або замінені сучасними. 4. Транзитний туризм. Коротке перебування туристів (1–2 дні) обмежує глибоке ознайомлення з містом.

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Таким чином, з огляду на дані табл. 3.1. робимо висновки. Серед сильних сторін розвитку історико-культурної спадщини Житомир має глибоку історичну основу, відому культурну спадщину та вигідне географічне розташування з хорошою транспортною доступністю. Природне оточення й зв'язок із видатними особистостями підсилюють туристичну привабливість. Узагальнивши слабкі сторони відмітимо низький рівень популяризації, слабку інфраструктуру та занедбаність частини об'єктів культурної спадщини. Місто недостатньо представлене на туристичній карті України та світу.

Серед найвагоміших можливостей для Житомира в сфері розвитку історико-культурної спадщини нами відмічене зростання інтересу до внутрішнього туризму, впровадження технологій (VR/AR), організація подій, міжнародна співпраця та розвиток екотуризму дадуть потенціал для оновлення іміджу міста. До вагоміших

загроз, які можуть гальмувати розвиток варто віднести: економічну нестабільність, конкуренцію зі столицею, ризик втрати автентичності й короткотривалий інтерес туристів.

Проведений аналіз дав можливість розглянути перспективи розвитку міста Житомира як культурно-історичного об'єкта. Серед них варто виділити наступні:

Житомир може стати центром культурно-історичного туризму, спеціалізуючись на прийомі туристів, які подорожують з метою отримання нових знань і ознайомлення з культурними цінностями. Туристів приваблюють історичні пам'ятки, такі як Замкова гора, архітектура XIX століття (зокрема Водонапірна вежа), музеї (Краєзнавчий музей, Музей космонавтики ім. С. Корольова), а також атмосфера міста, сучасний дизайн і спосіб життя його мешканців.

Збереження та популяризація культурно-історичного потенціалу є важливим для розвитку Житомира як туристичного центру, що формує його унікальний образ і дозволяє відвідувачам задовольнити потребу в пізнанні, незалежно від основного мотиву подорожі.

Житомир зможе поступово перетворитися на самостійний туристичний центр і осередок ділових комунікацій. За словами представників міської влади, ключові завдання включають позиціонування Житомира як туристичного центру, створення сучасної інфраструктури та формування комфортного міського середовища для туристів. "Житомир має стати не лише транзитною точкою для подорожей до Карпат чи Києва, а й самостійним туристичним напрямком, – зазначають у міській адміністрації. – Особливо перспективним є розвиток ділового туризму, який передбачає проведення конференцій, виставок і форумів. Конкурентною перевагою Житомира є його багата історія та близькість до природних об'єктів, таких як річка Тетерів і Поліський заповідник".

Також Житомир має потенціал для того щоб стати центром подієвого туризму. Як показав аналіз у попередні роки в Житомирі проводилися заходи, які приваблювали значну кількість гостей, зокрема фестиваль «Пісенний спас», святкування Дня міста, а також культурні події, пов'язані з постатями Сергія

Корольова та інших. Ці заходи можуть стати основою для розвитку подієвого туризму, залучаючи понад 1000 відвідувачів на кожну подію.

Ще одним напрямком розвитку може стати створення Житомиру іміджу туристичного центру. Основною умовою формування позитивного туристичного іміджу міста є планомірна робота, що спирається на реальні туристичні ресурси. Для залучення більшої кількості туристів адміністрації міста, окрім створення нових мотивацій для відвідувачів і покращення туристичної інфраструктури, необхідно створити спеціальний орган у структурі адміністрації, який відповідатиме за просування Житомира на українському та міжнародному туристичних ринках. Його завдання можуть включати:

- активізацію роботи з розвитку виставкової діяльності та участі міста в найбільших міжнародних туристичних виставках;

- проведення презентацій туристичних можливостей і ознайомчих турів для професіоналів і журналістів;

- рекламну діяльність у зарубіжних і українських ЗМІ, що привертає увагу до Житомира як туристичного центру;

- випуск рекламно-інформаційної продукції про Житомир різними мовами для поширення серед потенційних і прибулих туристів;

- організацію значущих міських подій, які стануть додатковим фактором залучення туристів, із застосуванням технології Event marketing. Це дозволить створити серію яскравих подій, орієнтованих на цільову аудиторію, що матиме довгостроковий ефект: навіть після завершення заходу його вплив продовжуватиме працювати на імідж міста, залучаючи тих, хто не брав участі, але належить до цільової групи. Події можуть стати частиною стилю життя туристів, підвищуючи привабливість Житомира;

- Проведення кампанії в Житомирі, яка підтримує ініціативи влади щодо розвитку туризму, виховуючи у житомирян гостинність і доброзичливе ставлення до туристів.

Маркетинг культурно-історичної спадщини Житомира може бути наступним.

1. Маркетинг природних об'єктів передбачає просування природно-ландшафтних пам'яток, таких як річка Тетерів, Гідропарк і мальовничу набережну міста. Унікальність природи Житомирщини може зробити регіон привабливим для екотуризму, а за умови ефективного маркетингу – залучити міжнародних туристів.

2. Маркетинг інфраструктури зосереджується на надійності систем життєзабезпечення міста, транспортної доступності (залізничний вокзал, автостанція, близькість до Києва) та безпеці. Недостатній розвиток інфраструктури гальмує туристичний ріст, тому об'єктами маркетингу можуть стати оновлені транспортні вузли, історичний центр міста та сучасні засоби розміщення.

3. Маркетинг історико-культурних пам'яток передбачає позиціонування Житомира як міста з багатовіковою історією, де збереглися архітектура XIX століття (Водонапірна вежа, особняки на вул. Михайлівській), культові споруди (Собор Преображення Господнього, Свято-Михайлівський собор) та музеї, пов'язані з видатними постатями, такими як Сергій Корольов, Володимир Короленко.

4. Маркетинг подій спрямований на розвиток іміджу Житомира як центру культурних і розважальних заходів. Об'єктами просування можуть стати фестивалі, присвячені космічній тематиці, літературні заходи, а також щорічні ярмарки та виставки, які залучають як місцевих, так і іноземних гостей.

5. Маркетинг знаменитих людей передбачає просування Житомира через імена видатних особистостей, пов'язаних із містом. Найактивнішу роль у цьому відіграють постаті Сергія Корольова, Івана Кочерги та Івана Огієнко. Їхня спадщина може мотивувати туристів відвідати Житомир, особливо якщо пов'язані з ними заходи та об'єкти (музеї, пам'ятники) будуть активно популяризуватися в медіа.

Для підвищення ефективності використання історико-культурної спадщини міста нами запропоновано розробити «Стратегію розвитку історико-культурної спадщини міста Житомир» на найближчі 5-7 років. Метою даної стратегії буде перетворити Житомир на провідний історико-культурний і туристичний центр північно-західної України, що поєднує багатство минулого з сучасними технологіями та подіями, залучаючи як місцевих жителів, так і туристів із України та світу.

До стратегічних напрямків реалізації запропонованої стратегії варто віднести:

- популяризація спадщини – зробити історію та культуру Житомира відомими широкій аудиторії;

- розвиток культурного потенціалу – створити осередок мистецтва й подій;

- інноваційна модернізація – інтегрувати технології для залучення молоді та туристів.

- інфраструктура та партнерство – покращити умови й залучити ресурси для сталого розвитку.

Конкретизацію ціннісних позицій реалізації розробленої стратегії представимо в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Конкретизація ціннісних позицій реалізації стратегії розвитку історико-культурної спадщини міста Житомир

Назва	Характеристика
1	2
Житомир у часі: VR-подорож від Русі до космосу	Опис: Створити віртуальні екскурсії з використанням VR/AR, що покажуть етапи розвитку міста: від заснування у 884 році до індустріального розквіту XIX ст. і космічних досягнень Корольова. Переваги: Залучення молоді аудиторії, підвищення обізнаності про історію, унікальний формат. Реалізація: Співпраця з IT-компаніями, гранти від Міської Ради, QR-коди на ключових локаціях (Соборна площа, музей Корольова). Цінність: Інтерактивний досвід, що вирізняє Житомир серед інших міст.
Музей «Житомирська легенда»	Опис: Відкрити музей у відреставрованій історичній будівлі (наприклад, особняк XIX ст.), присвячений ключовим етапам історії міста – від Київської Русі до сучасності, з акцентом на постаті Корольова, Кочерги та Огієнка. Переваги: Зміцнення культурної ідентичності, створення нового туристичного об'єкта. Реалізація: Фінансування через Міську Раду і приватних інвесторів, залучення істориків і дизайнерів. Цінність: Комплексне знайомство з історією міста в одному місці.
Космічна сцена Житомира	Опис: Організувати регулярні культурні події на відкритому майданчику (наприклад, у парку Гагаріна): концерти, театральні вистави, фестивалі з космічною тематикою на честь Корольова. Переваги: Посилення подієвого туризму, залучення місцевих талантів. Реалізація: Співпраця з музичними школами, театрами, літній сезон із травня по вересень. Цінність: Жива атмосфера, що поєднує культуру й космічну спадщину.
Арт-проект «Слідами минулого»	Опис: Встановити тематичні арт-інсталяції (світлові проєкції) на історичних локаціях – Собор Преображення, Замкова гора, музей Корольова. Переваги: Візуальна привабливість, підтримка ідеї покращення дизайну міста. Реалізація: Конкурс серед місцевих митців, фінансування через бізнес і гранти. Цінність: Естетичне оновлення, що привертає увагу туристів і фотографів.

Продовження табл. 3.2

1	2
«Житомир – ворота Полісся»	Опис: Розвинути туристичний маршрут, що поєднує Житомир із природними пам'ятками регіону (Тетерівські скелі, ліси), із зупинками на ключових об'єктах міста. Переваги: Інтеграція природного й культурного туризму, подолання транзитного характеру відвідувань. Реалізація: Співпраця з туроператорами, промоція через соцмережі та путівники. Цінність: Комплексний туристичний продукт, що затримує відвідувачів на довше.

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Узагальнюючи ідеї, представлені в табл. 3.1 можна сказати, що вони спрямовані на комплексний розвиток туристичного потенціалу Житомира через поєднання історичної спадщини, культурних подій, інноваційних технологій і природних ресурсів. Запропоновані проекти – від віртуальних екскурсій і нового музею до тематичних інсталяцій і маршрутів – охоплюють як матеріальну, так і нематеріальну складову культурної спадщини міста. Вони сприяють не лише збереженню й популяризації історії Житомира, а й формуванню привабливого туристичного іміджу, що здатен затримати відвідувачів у місті на довший термін. Реалізація таких ініціатив дозволить Житомиру перетворитися з транзитного пункту на повноцінний центр внутрішнього та культурного туризму. План реалізації та очікувані результати розробленої стратегії розвитку історико-культурної спадщини міста Житомир представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

План реалізації та очікувані результати від реалізації стратегії розвитку історико-культурної спадщини міста Житомир

Часовий горизонт	Завдання
Короткострокові дії (1–2 роки)	Запуск VR-екскурсій і арт-інсталяцій. Організація літнього сезону подій у парку. Промоція через соцмережі та туристичні платформи.
Середньострокові дії (3–5 років)	Відкриття музею "Житомирська легенда". Розробка маршруту "Житомир – ворота Полісся". Залучення бізнесу для інвестування в інфраструктуру.
Довгострокові дії (5+ років)	Розширення сцени до формату амфітеатру. Міжнародна промоція через космічні організації та партнерства з Польщею.
Очікувані результати	
Туристичний потік: Зростання відвідуваності на 40–60% за 5 років. Культурна ідентичність: Житомир стане відомим як «космічна столиця» та історичний центр Полісся. Економічний ефект: Збільшення доходів місцевих закладів і залучення інвесторів.	

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Запропонована стратегія використовує сильні сторони Житомира (історію, природу, транспорт) і можливості (туризм, технології), долаючи слабкості (промоція, інфраструктура) та мінімізуючи загрози (конкуренцію, економічні труднощі).

Розглянемо окремо реалізацію Арт-проекту «Слідами минулого» метою якого є підвищення туристичної привабливості Житомира шляхом створення візуально привабливих арт-інсталяцій на історичних локаціях міста (Собор Преображення Господнього, Замкова гора, Музей космонавтики ім. Сергія Корольова), що підкреслюють його культурно-історичну спадщину.

Концепцією проекту є встановлення світлових проекцій на історичних об'єктах, що розповідатимуть історію Житомира через візуальні образи: від часів Київської Русі (Замкова гора) до космічної ери (музей Корольова), з акцентом на релігійну спадщину (Собор). Проекції включатимуть анімацію, історичні сцени, портрети видатних постатей (Корольов, Кочерга, Огієнко) та абстрактні візуальні ефекти, що підкреслюють унікальність міста. Етапи реалізації проекту представлено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Етапи реалізації Арт-проекту «Слідами минулого»

Етап	Тривалість	Основні заходи
Етап 1: Планування та розробка концепції	1–2 місяці	- проведення історичного дослідження (залучення істориків); - розробка візуального контенту (анімація, графіка); - вибір технічного обладнання (проектори, ПЗ, живлення); - узгодження з місцевою владою та власниками локацій.
Етап 2: Закупівля обладнання та створення контенту	3–4 місяці	- закупівля обладнання (проектори, кабелі, захист); - створення анімацій (3D-графіка, історичні сцени); - тестування проекцій на об'єктах.
Етап 3: Монтаж і запуск	1 місяць	- встановлення техніки на локаціях; - проведення пробного запуску; - організація офіційного відкриття (ЗМІ, блогери, громада).
Етап 4: Експлуатація та промоція	12 місяців	- щоденна робота проекцій у заданий час; - активна промоція (соцмережі, платформи, путівники); - проведення фотоконкурсів (#СлідамиМинулого); - збір відгуків і вражень відвідувачів.
Етап 5: Аналіз результатів	Постійний моніторинг	- аналіз туристичного потоку; - оцінка економічного ефекту для місцевого бізнесу; - планування розширення (нові локації, сезонні ефекти).

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Проект охоплює п'ять ключових етапів: від концептуального планування з залученням істориків і розробки візуального контенту, через закупівлю технічного обладнання та створення анімацій, до монтажу, запуску та повноцінної експлуатації з активною промоцією. Завершальний етап включає моніторинг результатів, оцінку впливу на туристичну привабливість міста та планування подальшого розширення ініціативи. Витати на реалізацію проекту представлено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Витати на реалізацію Арт-проекту «Слідами минулого»

Категорія витрат	Стаття витрат	Сума, грн
Організаційні витрати	Дослідження та розробка сценарію (3 історики × 10 000 грн)	30000
	Розробка візуального контенту (3 ролики × 50 000 грн)	150000
	Оренда офісу на 6 місяців	36000
Технічні витрати	Проектори (3 шт. × 80 000 грн)	240000
	Кріплення та захисні конструкції (3 локації × 15 000 грн)	45000
	Кабелі, живлення, ПЗ	30000
	Монтаж обладнання (3 локації × 10 000 грн)	30000
Експлуатаційні витрати	Електроенергія (3 × 4 год × 180 днів × 2 грн/кВт)	43200
	Технічне обслуговування (3 локації × 2 000 грн × 6 міс.)	36000
	Охорона обладнання (3 локації × 3 000 грн × 6 міс.)	54000
Промоційні витрати	Реклама в соцмережах	50000
	Створення промо-матеріалів	20000
	Організація відкриття	30000
	Призовий фонд фотоконкурсу	15000
Загальні витрати		809200

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Загальний бюджет проекту «Слідами минулого» становить 809, тис. грн., з яких 216 тис. грн. передбачено на організаційні витрати – дослідження, створення сценарію, анімаційний контент і оренду офісу. Технічні витрати сягають 345 тис. грн і охоплюють закупівлю професійних проєкторів, монтаж, захист та інше обладнання. Ще 133,2 тис. грн. планується витратити на річну експлуатацію проекту: електроенергію, техобслуговування та охорону. На промоцію (реклама, відкриття, конкурси) передбачено 115 тис. грн., що дозволить привернути увагу до ініціативи широкої аудиторії.

Фінансування проекту «Слідами минулого» буде здійснюватися за рахунок чотирьох джерел: міського бюджету – (40%), приватного бізнесу – (30%), міжнародних грантів – (20%) і краудфандингу та внесків місцевої громади – (10%).

Такий підхід дозволяє розподілити фінансове навантаження, залучити зацікавлені сторони та забезпечити стабільність реалізації. Кожне джерело фінансування має чітко визначену роль, що мінімізує ризики затримок і сприяє успішному втіленню проекту. Показники ефективності проекту представлені в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Показники ефективності Арт-проекту «Слідами минулого»

Напрямок	Показники / Розрахунки	Очікуваний ефект
Туристичний ефект	Додатково буде залучено до 10000 туристів за сезон (6 місяців) завдяки проєкціям і промоції.	Зростання туристичного потоку, продовження перебування на 0,5–1 день.
Економічний ефект	Середні витрати туриста – 1000 грн/день. Основний дохід: $10000 \times 1000 = 10$ млн грн. Додатковий дохід від продовження перебування (5000 туристів): 5 млн грн.	Загальний економічний ефект - 15 млн. грн. за сезон.
Соціальний ефект	Підвищення обізнаності про історію, стимулювання нових ініціатив, формування іміджу.	Посилення культурної ідентичності, популяризація Житомира.
Окупність проекту	Витрати: 809,2 тис. грн. Дохід: 15 млн. грн. При рівномірному розподілі – окупність проекту очікується за 1 місяць.	Висока рентабельність проекту вже в короткостроковій перспективі.

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Арт-проект «Слідами минулого» є перспективним для Житомира, оскільки поєднує сучасні технології (світлові проєкції) з історичною спадщиною, що відповідає трендам у туризмі. Загальні витрати на реалізацію становлять 809,2 тис. грн., а очікуваний економічний ефект – 15 млн. грн. за сезон, що свідчить про високу окупність. Проект не лише підвищить туристичний потік, а й сприятиме популяризації історії міста, формуванню його позитивного іміджу та залученню нових інвестицій у туризм. Для забезпечення успіху необхідно зосередитися на якісній промоції та захисті обладнання.

ВИСНОВКИ

У ході теоретичного аналізу з'ясовано, що історико-культурні ресурси є багатогранним явищем, яке включає як матеріальні (архітектурні пам'ятки, археологічні об'єкти, музеї), так і нематеріальні складові (традиції, мова, звичаї). Їх цінність полягає не лише у спадкоємності історичного досвіду, а й у здатності відображати культурну ідентичність нації. Історико-культурна спадщина є центральним ядром цих ресурсів, оскільки включає визнані об'єкти, що мають виняткову історичну або естетичну цінність, тоді як поняття «ресурси» охоплює і ті об'єкти, які можуть бути використані у перспективі, зокрема в туризмі.

Історико-культурні ресурси мають величезний потенціал у сфері туризму, адже саме вони формують основу для розвитку історико-культурного туризму як окремого напрямку. Відвідування місць пам'яті, архітектурних ансамблів, музеїв та історичних поселень сприяє глибшому пізнанню культури, виховує повагу до минулого та посилює зв'язок між поколіннями. Особливої популярності набуває етнографічний, археологічний, архітектурний та релігійний туризм, що базуються на автентичності культурної спадщини певного регіону. Такий туризм не лише збагачує духовно, а й забезпечує сталий соціально-економічний розвиток територій.

Окрім культурної цінності, історико-культурні ресурси виступають важливим чинником формування туристичного потенціалу регіонів. За умови належного збереження, презентації та просування ці ресурси здатні стати основою для формування конкурентоспроможного туристичного продукту. Законодавче регулювання у сфері охорони спадщини, зокрема участь України в програмах ЮНЕСКО, свідчить про важливість захисту культурних цінностей як на національному, так і на міжнародному рівні. Таким чином, історико-культурні ресурси – це не лише об'єкти минулого, а й стратегічний ресурс для майбутнього розвитку туризму та культурної самореалізації нації.

Проведений аналіз сучасного стану культурно-історичної спадщини Житомира показав, що місто має значний потенціал для розвитку туризму завдяки багатій історії, різноманітним пам'яткам і вигідному географічному розташуванню.

Житомир, заснований у 884 році, є одним із найдавніших міст України, що зберегло унікальні об'єкти, такі як Собор Преображення Господнього, Музей космонавтики ім. Сергія Корольова, а також природні рекреаційні зони, зокрема Гідропарк і парк ім. Юрія Гагаріна. Водночас, попри наявність туристичних ресурсів, місто стикається з низкою проблем, серед яких недостатнє фінансування реставраційних робіт, слабка інфраструктура та обмежена промоція на національному й міжнародному рівнях, що гальмує його розвиток як туристичного центру.

Аналіз розвитку культурно-історичного туризму в Житомирі виявив, що основними видами туризму в місті є діловий, культурно-пізнавальний і подієвий туризм, однак туристичний потік має переважно транзитний характер, а середня тривалість перебування гостей становить 1–2 дні. Пішохідна зона вулиці Михайлівської є важливим культурно-історичним простором, який асоціюється у мешканців із відпочинком і дозвіллям, але потребує більшої популяризації її історичної цінності та осучаснення. Результати соціологічного опитування підтвердили високу обізнаність житомир'ян про вулицю (83% знають її як культурний осередок), але вказали на необхідність впровадження сучасних елементів, таких як арт-інсталяції, 3D-екскурсії та покращення освітлення, для підвищення її привабливості.

Оцінка історико-культурного потенціалу Житомира за показала середній рівень – 108 балів, що свідчить про наявність можливостей для розвитку окремих видів туризму, зокрема культурно-пізнавального, релігійного та наукового. Проте для переходу до масового туризму місту необхідно подолати ключові обмеження, такі як сезонність, недостатня інфраструктура та слабка промоція. Для цього варто зосередитися на модернізації туристичних об'єктів, створенні нових маршрутів, активізації подієвого туризму (наприклад, через відродження фестивалів на кшталт «Korolev Avia Fest») і залученні інвестицій, що дозволить Житомиру стати конкурентоспроможним туристичним центром Полісся.

Запропоновано стратегію розвитку історико-культурної спадщини Житомира, що націлена на перетворення міста на провідний туристичний центр Полісся шляхом комплексного використання його історичних, культурних і природних ресурсів. Вона

передбачає чотири ключові напрямки: популяризацію спадщини через сучасні технології (VR-екскурсії, арт-інсталяції), розвиток культурного потенціалу шляхом організації подій (фестивалі, концерти), інноваційну модернізацію інфраструктури для залучення молоді та туристів, а також створення партнерств із бізнесом і міжнародними організаціями для залучення інвестицій.

В якості прикладу одного із напрямків реалізації запропонованої стратегії, в роботі розглянуто Атр-проект «Слідами минулого», який стане інноваційною ініціативою для Житомира, яка поєднує сучасні технології світлових проєкцій із багатою історико-культурною спадщиною міста, сприяючи підвищенню його туристичної привабливості. Реалізація проєкту на трьох ключових локаціях – Соборі Преображення Господнього, Замковій горі та Музеї космонавтики ім. Сергія Корольова – дозволить не лише популяризувати історію міста, а й залучити додаткових туристів, зокрема молодь і фотографів, завдяки візуальній естетиці інсталяцій. Загальні витрати на проєкт становлять 809,2 тис. грн., які будуть профінансовані за рахунок міського бюджету (40%), приватного бізнесу (30%), міжнародних грантів (20%) та краудфандингу (10%), що забезпечить стабільне фінансове підґрунтя для його втілення.

Очікуваний ефект від реалізації проєкту є значним: прогнозується зростання туристичного потоку на 10 тис. осіб за сезон, що принесе економічний ефект у розмірі 15 млн. грн. завдяки прямим витратам туристів і подовженню їхнього перебування в місті. Крім того, проєкт сприятиме формуванню позитивного іміджу Житомира як сучасного туристичного центру, підвищенню обізнаності про його історію та залученню нових інвестицій у туризм. Для забезпечення успіху необхідно зосередитися на якісній промоції через соціальні мережі, співпраці з туроператорами та захисті обладнання від ризиків, таких як вандалізм чи погодні умови, що дозволить проєкту стати важливим кроком у розвитку культурного туризму Житомира.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біркова О. Історико-культурна спадщина України: цифрові технології збереження та популяризація в умовах воєнних дій. Науково-теоретичний альманах Грані. 2023. №26(5), С. 90–94
2. Божко Л.Д. Культурний туризм: від старого змісту до нової концепції. Культура України. 2016. №52. С.90-102.
3. Божко Н. М. Історико-культурна спадщина Львівщини та її використання для розвитку туризму у малих містах та селах регіону (на прикладі архітектурного комплексу баронів Бруницьких). Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Київ, 2021. Том 32 (71) № 3. С. 18-23.
4. Боняр С.М., Тарновська І.В., Власова В.П. Пріоритети розвитку культурного туризму в Україні. Культура і сучасність. 2023. №1. С.17-22.
5. Вербицька П. Соціокультурні активи історико-культурної спадщини в українському суспільстві. Historical And Cultural Studies. 2015. №1(1), С. 37-41.
6. Вербицька П. Сутність поняття «культурний туризм» у сучасному науковому дискурсі. Historical and Cultural Studies. 2020. Вип. 7. №1. С. 12-16.
7. Вовк К. Теоретична сутність поняття «Подієвий туризм» та прикладні аспекти його використання. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019, № 3 (19). С. 184-193.
8. Вулиця Михайлівська – головна вулиця Житомира. Історія та цікаві факти. URL: <https://zhytomyr-day.com/mykhailivska-street/>
9. Ганський В. О. Комерціалізація ресурсів історико-культурної спадщини в туризмі: механізми, ліміти та бар'єри. Економіка та управління національним господарством. 2018. № 15. С. 95–99.
10. Головка А.А. Збереження та промоція історико-культурної спадщини як чинник згуртованості та розвитку територіальних громад. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/kulturna-spadshchyna.pdf>

11. Гордін В., Матецький М. Культурний туризм як стратегія розвитку міста: пошук компромісів між інтересами місцевого населення і туристів. URL: <https://infotour.in.ua/gordin.htm>
12. Дичковський С. І. Нові тенденції культурного туризму в парадигмі дігіталейч: від індустрії вражень до культурного брендування. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 4. С. 24–31.
13. Дорофєєва Х.М. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. Економіка та суспільство. 2017. №13. С. 184-190.
14. Іванчук В.О. Туристичний менеджмент : навч. посіб. Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 240 с.
15. Інституційні та правові проблеми збереження культурної спадщини / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniyrozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezhennya-kulturnoi>
16. Історико-культурна спадщина України у цивілізаційному діалозі. Historical and Cultural Studies. 2014. №1. С. 45-48.
17. Історико-культурна спадщина: створюємо і зберігаємо разом. URL: https://old.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/common_history_book/chapter2.pdf
18. Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід. Збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. Патріляк. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022 .462 с.
19. Історія вулиці Михайлівської у Житомирі: від минулого до сьогодення. URL: <https://suspilne.media/zhytomyr/835727-istoria-vulici-mihajlivskoi-u-zitomiri-vid-minulogo-do-sogodenna/>
20. Каднічанський Д. А., Маковей О. Застосування інноваційних технологій в популяризації та збереженні історико-культурних пам'яток України. Матеріали XV Наукової міжнародної конференції “Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід” (Львів, 8 жовтня 2021 р.). Львів, 2021. С. 156–161

21. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
22. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
23. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
24. Кудінова І.П., Терзі С.М. Культурна спадщина – бренд туристичної України. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2023. №2. С. 27-40.
25. Кулиняк І. Я., Карий О. І., Прокопишин-Рашкевич Л. М., Огінок С. В., Бондаренко Ю. Г. Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму: навчальний посібник. Львів: Растр-7, 2023. 254 с.
26. Культурна спадщина України / Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Культурна_спадщина_України.
27. Мальська М., Біла Т. Історико-культурні ресурси як чинник розвитку приміського туризму м. Львова. Вісник львівського університету. 2013. Випуск 43. Ч. 1. С. 52–58
28. Маршрути Житомира. URL: <https://yoway.app/uk/route/309/>
29. Менеджмент з туризму: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання / Укладач О. В. Поступна. Х.: НУЦЗУ, 2020. 235 с.
30. Осієвська Ю. С. Культурна спадщина як драйвер соціокультурного розвитку на сучасному етапі: ефективність регіональної моделі. Культура і сучасність. 2022. № 1. С. 99–105
31. Пам'ятки Житомира. Онлайн путівник пам'ятками та визначними місцями Житомира. URL: <https://travels.in.ua/uk-UA/objects/17274/zhytomyr-city>
32. Панкін В. П. Методи оцінки історико-культурних ресурсів. Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Економіка». Чернівці, 2011. Вип. 471. С. 138-143.
33. Парфіненко А. Ю. Культура як джерело конкурентних переваг та складова туристичного іміджу регіону. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку:

Монографія / Під ред. проф. В. В. Александрова. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. С. 88-105.

34. Підбірка визначних пам'яток Житомира. URL: <https://zhytomyr-future.com.ua/uk/pidbirka-vyznachnyh-pamyatok-zhytomyra>

35. Подолян Я.В., Тимошенко І.В., Садова Н.П. Культурний туризм як інструмент відновлення та розвитку індустрії гостинності у повоєнний період. Економіка та суспільство. 2023. № 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2652>

36. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>

37. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18 березня 2004 року № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>

38. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

39. Скутар Т. Історико-культурні туристичні ресурси як основа розвитку пізнавального туризму в Чернівецькій області. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/727/>

40. Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. URL: surl.li/wghhou

41. Тарангул Л.М., Чернікова І.В., Дрогомилецька Л.Р. Збереження історично-культурної спадщини України як чинник національної ідентичності. Культурологічний альманах. 2024. Вип. 1 (9). С. 147-159.

42. Туристична агенція «Патріот» Житомир. URL: <https://patriot.zt.ua/>

43. Чорна Н. Культура спадщина України: проблеми визначення, збереження та використання. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. 2021. № 36. С. 67-74

44. Чорний О. Сталий розвиток українського туризму: що маємо створити для майбутнього? Журнал лідера сталого розвитку. 2023. № 2. URL: <https://ukraine-oss.com/stalyj-rozvytok-ukrayinskogoturizmu-shho-mayemostvoryty-dlya-majbutnogo>

45. Шевелюк М. Поняття культурного туризму та його класифікації. Питання культурології. 2020. № 36. С. 99–109

46. Щука Г.П. Подієвий туризм: навч.-метод. Посібник. Берегове: ЗУІ, 2023. 171

с.

ДОДАТКИ

Наукові підходи до визначення поняття історико-культурні ресурси

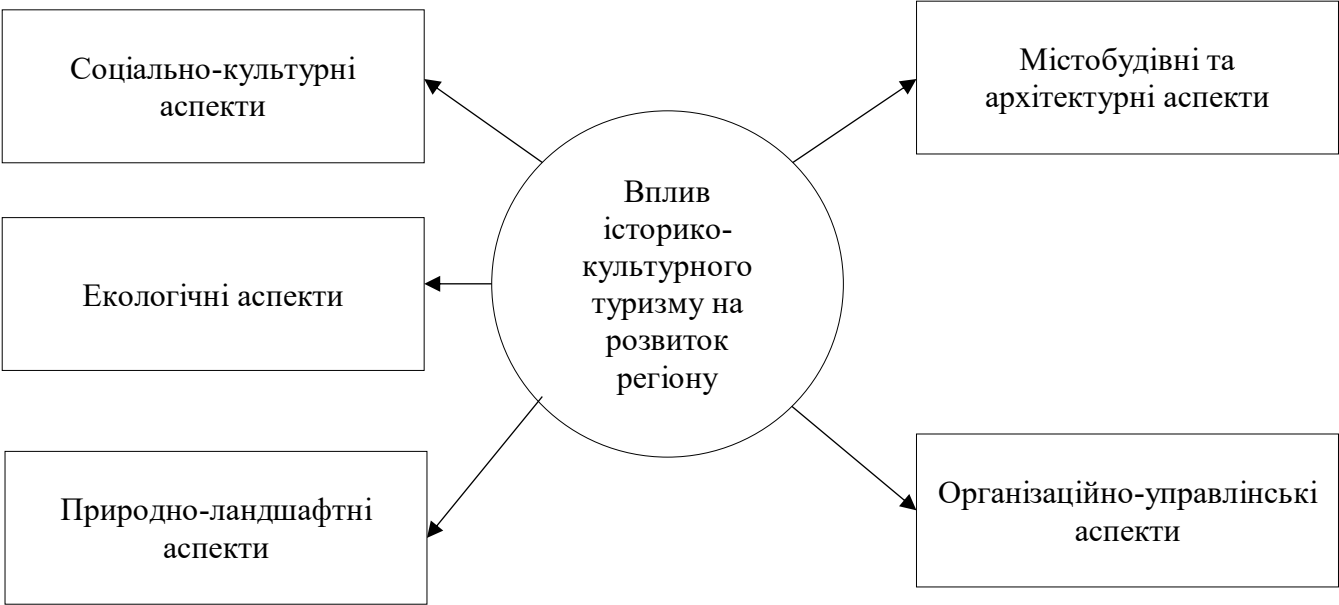
№ з/п	Джерело	Визначення
1	Закон України «Про охорону культурної спадщини»	Історико-культурні ресурси – це об'єкти культурної спадщини, що мають історичну, наукову, художню або іншу цінність для суспільства.
2	Іванчук В.О.	Історико-культурні ресурси – це матеріальні й нематеріальні елементи, що відображають історичну пам'ять, традиції, мистецтво та спосіб життя певного народу.
3	Мальська М., Біла Т	Історико-культурні ресурси – це сукупність пам'яток історії, архітектури, культових споруд, музеїв, місць археологічних розкопок та інших культурно значущих об'єктів.
4	Поступна В.	Історико-культурні ресурси – це ресурси, пов'язані з розвитком і збереженням ідентичності нації, що формують культурний простір та є основою для виховання й освіти.
5	Панків В.П.	Історико-культурні ресурси – це об'єкти та явища історичного і культурного значення, які можуть використовуватися для пізнавального туризму та рекреації.
6	Скутар Т.	Історико-культурні ресурси – це матеріальні й духовні надбання людства, які є носіями цінностей і мають значення для формування світогляду сучасних поколінь.

Джерело: складено автором на основі [14; 27; 29; 32; 38; 39]

Об'єкти України, включені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, станом на 2023 р.

Назва	Об'єкти
Київ: собор святої Софії та прилеглі монастирські будівлі, Києво-Печерська лавра	Софійський собор; Києво-Печерська лавра; Церква Спаса на Берестові.
Ансамбль історичного центру Львова	Високий замок; Підзамче; Середмістя; Ансамбль собору святого Юра.
Пункти геодезичної дуги Струве	Пункт "Катеринівка"; Пункт "Фельштин"; Пункт "Баранівка"; Пункт "Старо-Некрасівка"
Первісні букові ліси Карпат	Мармароський заповідний масив; Угольсько-Широколужанський заповідний масив; Свидовецький заповідний масив; Чорногірський заповідний масив; Горгани; Розточчя; Майдан; Кремінці; Потік Темний; Вижницький НПП; Сколівські Бескиди; Синевир; Зачарована Долина.
Резиденція митрополитів Буковини та Далмації	Будівля Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Дерев'яні церкви Карпатського регіону Польщі та України	Церква Святого Духа в Потеличі; Церква Собору Пресвятої Богородиці в Маткові; Церква Пресвятої Трійці в Жовкві; Церква Святого Юра в Дрогобичі; Церква Святого Духа в Рогатині; Церква Різдва Пресвятої Богородиці в Нижньому Вербіжі; Церква Вознесіння Господнього в Ясіні; Церква Архангела Михаїла в Ужку.
Біосферний резерват "Асканія- Нова"	Степовий біосферний заповідник "Асканія-Нова"
Історичний центр Одеси і порт	Ансамбль Приморського бульвару; Театральна площа: центральна площа; Одеський національний академічний театр опери та балету; Вулиці Дерибасівська та Гоголя; Одеський національний академічний театр опери та балету; Потьомкінські сходи; Спасо-Преображенський кафедральний собор; Палац Потоцьких.

Джерело: складено автором на основі [40]



Вплив історико-культурного туризму на розвиток регіону

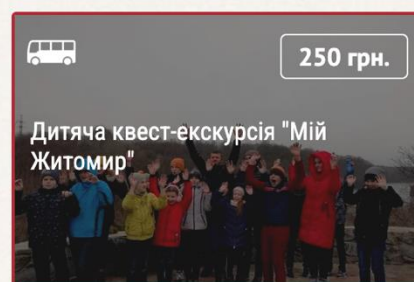
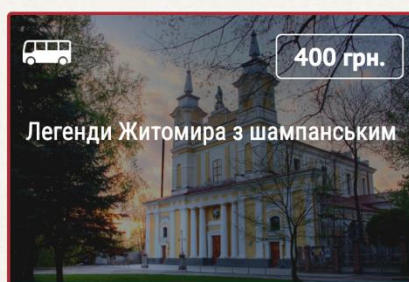
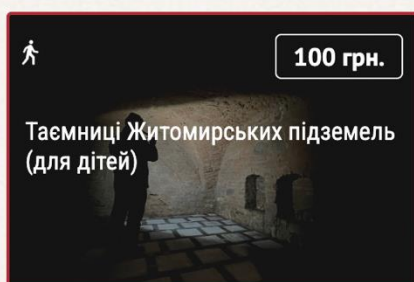
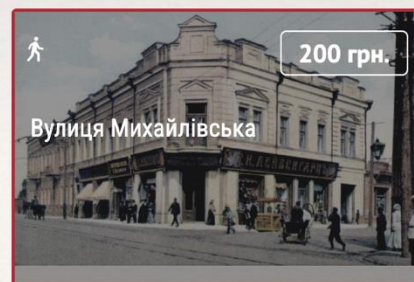
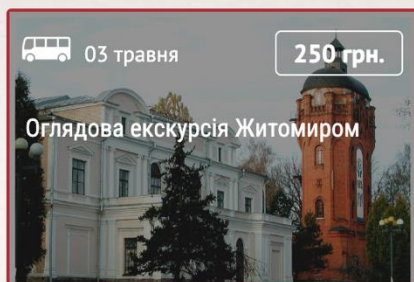
Джерело: складено автором на основі [45]

Основні та найбільш популярні пам'ятки культурно-історичного спадку
м. Житомира.

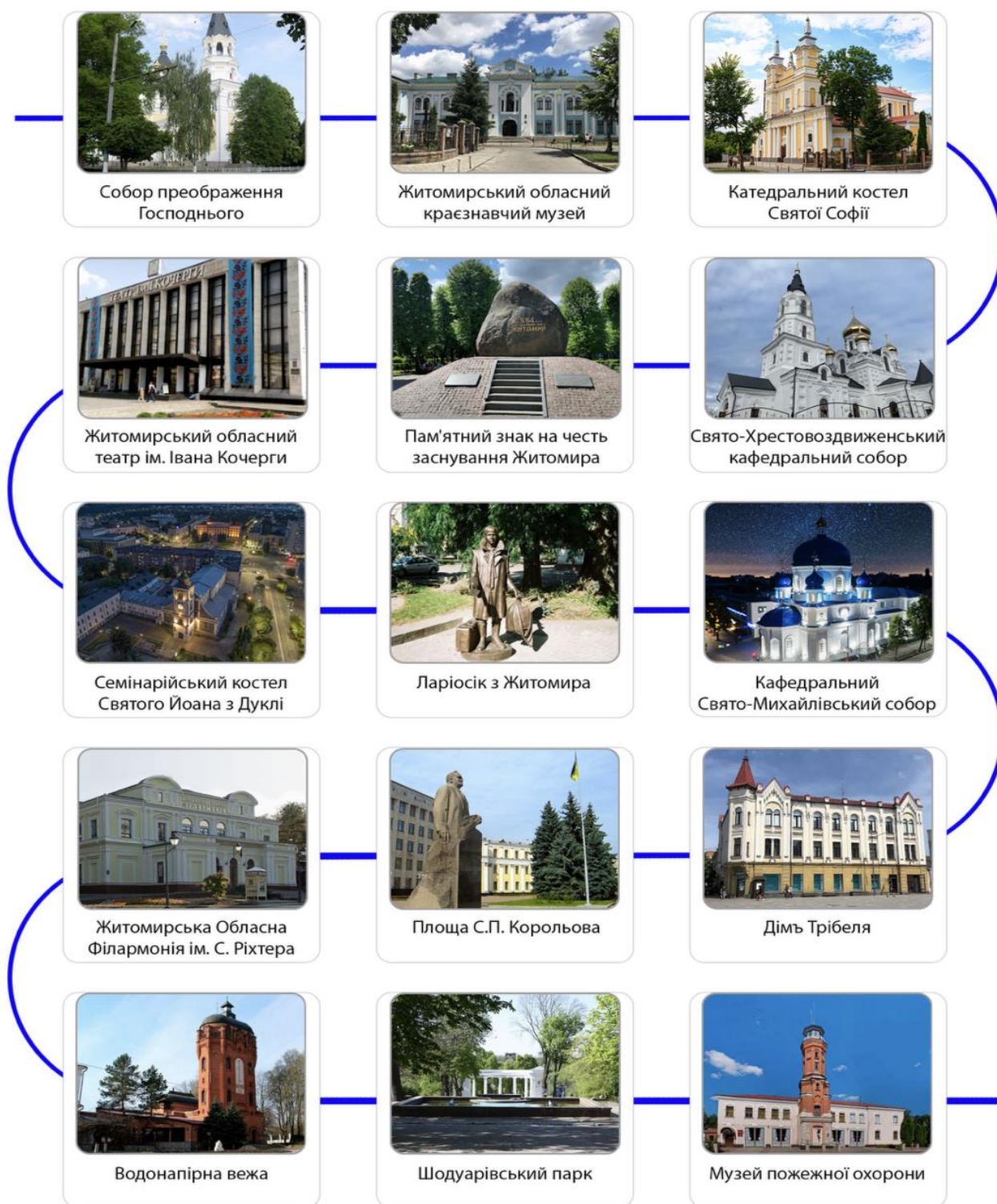
Назва об'єкта	Адреса	Примітки
Собор Преображення Господнього	вул. Кафедральна, 12	Діючий православний храм
Костел Святої Софії	вул. Кафедральна, 2	Один із найстаріших костелів міста
Свято-Михайлівський кафедральний собор	вул. Київська, 18	Православний собор
Костел Святого Йоана з Дуклі	вул. Театральна, 7	Активний католицький храм
Хрестовоздвиженська церква	вул. Кафедральна, 14	Історична православна церква
Семінарійський костел Святого Яна Непомуцького	вул. Київська, 3	Нині – православна церква
Лютеранська кірха	вул. Космонавтів, 12	Архітектурна пам'ятка, обмежений доступ
Старий цвинтар (Петропавлівська церква)	вул. Перемоги, 66	Історичне місце
Музей космонавтики імені Сергія Корольова	вул. Дмитрівська, 5	Один із головних музеїв міста
Скеля "Голова Чацького"	вул. Чехова (р. Тетерів)	Природно-історична пам'ятка
Водонапірна вежа	вул. Пушкінська, 24	Архітектурна домінанта
Будинок Трудового суду (садиба Філіпова)	вул. Кафедральна, 3	Історична будівля
Маєток М. Терещенка	вул. Мала Бердичівська, 25	Архітектурна пам'ятка
Житомирський краєзнавчий музей	пл. Замкова, 1	Колишній єпископський будинок
Філармонія (колишній театр)	вул. Київська, 11	Музично-культурний заклад
Парк культури і відпочинку імені Ю. Гагаріна	вул. Старий Бульвар, 34	Найбільший парк міста
Підвісний міст через Тетерів	Парк ім. Ю. Гагаріна, Гідропарк	Туристична локація
Меморіальний будинок-музей академіка С. Корольова	вул. Дмитрівська, 5	Частина комплексу музею космонавтики
Площа Соборна з історичною забудовою	Центр міста	Історичний осередок
Комплекс монастиря сестер-бенедиктинок	вул. Київська, 25	Архітектурна пам'ятка
Стара хоральна синагога	вул. Мала Бердичівська, 7	Об'єкт єврейської спадщини
Будинок "Плаский" (архітектурна пам'ятка)	площа Перемоги	Один із символів модернізму
Музей історії міста Житомира	вул. Михайлівська, 7	Висвітлює історію Житомира
Садиба Дуніна-Горчинського	вул. Черняхівського, 96	Історична архітектура, обмежений доступ

Джерело: складено автором на основі [31; 34]

ЕКСКУРСІЇ ПО ЖИТОМИРУ

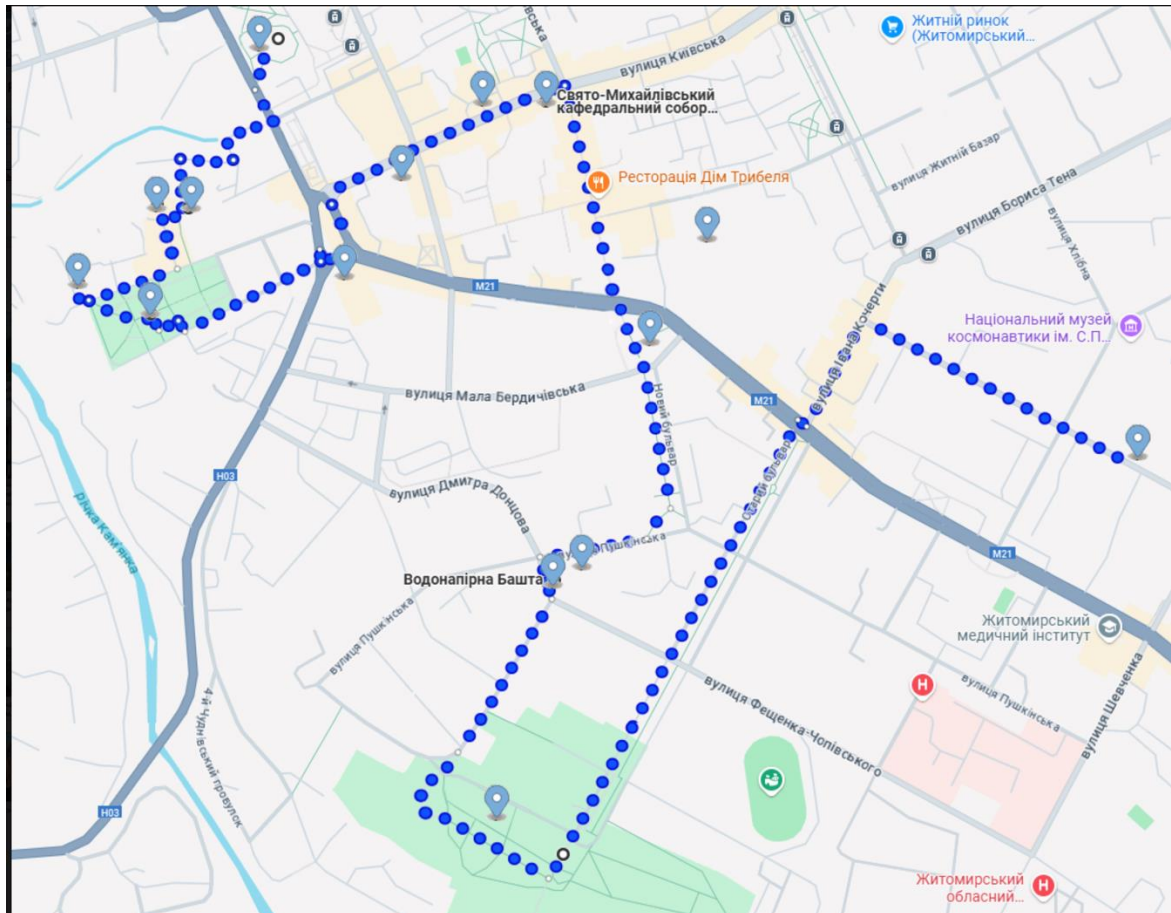


Приклади екскурсійних маршрутів і ціна на одну особу м. Житомир
Джерело: складено автором на основі [42]



Приклад маршруту: «Житомир історичний» за історично-культурними
пам'ятками

Джерело: складено автором на основі [28]



Приклад маршруту: «Житомир історичний» на карті міста

Джерело: складено автором на основі [28]

Анкета: «Михайлівська – серце Житомира: що ви знаєте та як її покращити?»

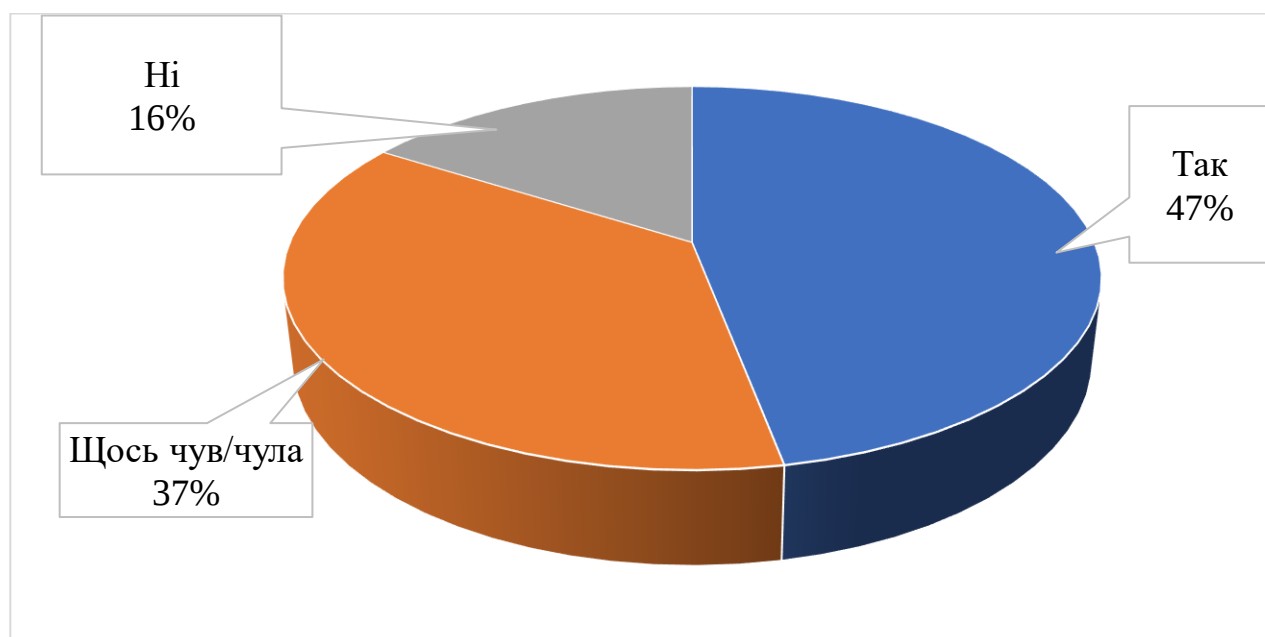
№	Питання	Варіанти відповіді
1	Чи чули ви про вул. Михайлівську як культурно-історичний простір Житомира?	- Так, знаю - Щось чув/чула - Ні
2	Чи знаєте ви, де розташована вул. Михайлівська?	- Часто буваю - Приблизно уявляю - Не знаю
3	Чи знали ви, що Михайлівська — перша асфальтована вулиця Житомира? (1936 рік)	- Так - Ні
4	Чи чули ви про зв'язок вулиці з відомими постатями (Кочерга, Леся Українка)?	- Так - Щось чув/чула - Ні
5	Звідки ви дізналися про вул. Михайлівську як культурний осередок?	- Соцмережі - Місцеві ЗМІ - Афіші - Від друзів - Під час подій - Інше
6	Які об'єкти чи активності на вул. Михайлівській ви можете назвати?	- Кав'ярні/Ресторації - Фонтан - Музична школа - Історичні будівлі - Виступи дитячих колективів/Фестивалі - Ляльковий театр - Парасольки - Не можу назвати
7	Що вам цікаво відвідувати на Михайлівській?	- Кафе - Ресторани - Просто прогулюватися - Концерти/Фестивалі - Свято-Михайлівський кафедральний собор - Нічого не цікавить
8	Чи потрібна вул. Михайлівська Житомиру як культурний простір?	- Так - Скоріше так - Ні - Не впевнений/а
9	Як би ви оцінили значущість вул. Михайлівської для Житомира?	- Дуже важлива - Помірно важлива - Не дуже важлива - Не можу оцінити
10	Як можна покращити вул. Михайлівську?	- 3D-екскурсії - Арт-інсталяції - Кінопокази - Освітлення - Нічого не змінювати

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Результатів соціологічного дослідження «Михайлівська – серце Житомира: що ви знаєте та як її покращити?»

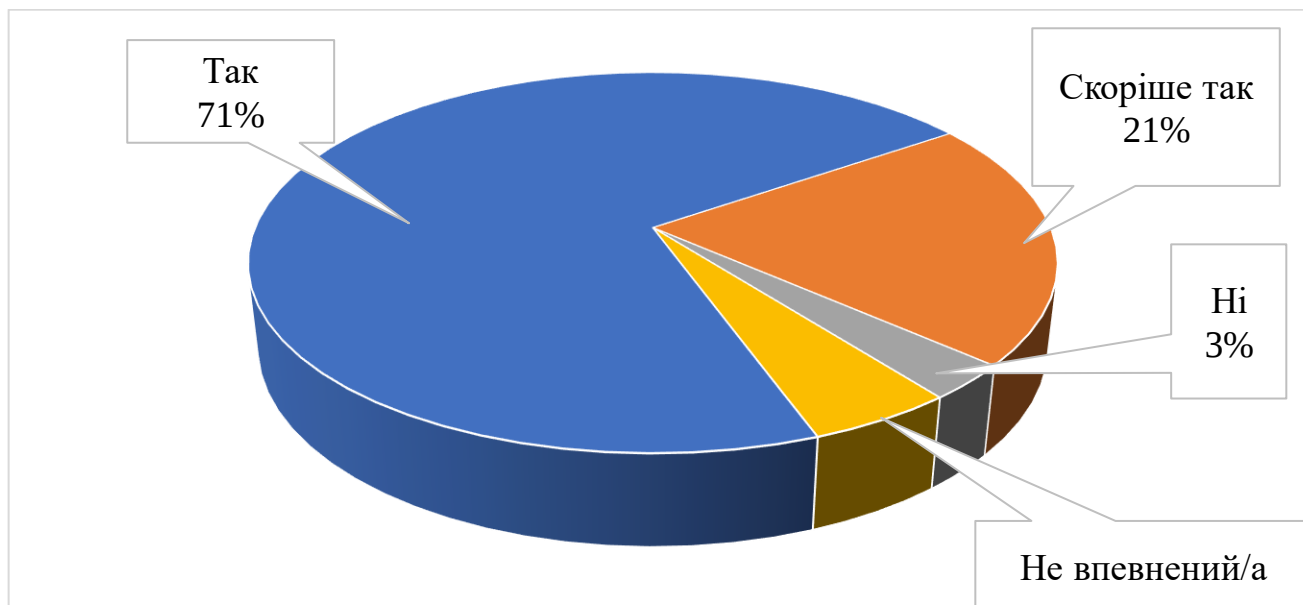
№	Питання	Варіанти відповіді	%
1	Чи чули ви про вул. Михайлівську як культурно-історичний простір?	Так, знаю	83%
		Щось чув/чула	14%
		Ні	3%
2	Чи знаєте ви, де розташована вул. Михайлівська?	Часто буваю	78%
		Приблизно уявляю	18%
		Не знаю	4%
3	Чи знали ви, що Михайлівська — перша асфальтована вулиця Житомира?	Так	38%
		Ні	62%
4	Чи чули ви про зв'язок вулиці з відомими постатями?	Так	47%
		Щось чув/чула	37%
		Ні	16%
5	Звідки ви дізналися про вул. Михайлівську як культурний осередок?	Соцмережі	22%
		Місцеві ЗМІ	25%
		Афіші	12%
		Від друзів	13%
		Під час подій	18%
		Інше	10%
6	Які об'єкти/активності можете назвати?	Кав'ярні / Ресторациї	26%
		Фонтан	19%
		Музична школа	10%
		Історичні будівлі	14%
		Виступи дитячих колективів / Фестивалі	12%
		Ляльковий театр	8%
		Парасольки	7%
		Не можу назвати	4%
7	Що вам цікаво відвідувати на Михайлівській?	Кафе	21%
		Ресторациї	12%
		Просто прогулюватися	27%
		Концерти / Фестивалі	18%
		Свято-Михайлівський кафедральний собор	16%
		Нічого не цікавить	6%
8	Чи потрібна вул. Михайлівська Житомиру як культурно-історичний простір?	Так	71%
		Скоріше так	21%
		Ні	3%
		Не впевнений/а	5%
9	Як би ви оцінили значущість вул. Михайлівської для Житомира?	Дуже важлива	64%
		Помірно важлива	28%
		Не дуже важлива	5%
		Не можу оцінити	3%
10	Як можна покращити вул. Михайлівську?	3D-екскурсії	17%
		Арт-інсталяції	24%
		Кінопокази	18%
		Освітлення	28%
		Нічого не змінювати	13%

Джерело: складено автором на основі власних досліджень



Відповідь респондентів на питання: «Чи чули Ви про зв'язок вулиці з
відомими постатями?»

Джерело: складено автором на основі власних досліджень



Відповідь респондентів на питання: «Чи потрібна вул. Михайлівська
Житомиру як культурно-історичний простір?»

Джерело: складено автором на основі власних досліджень